ตรัสให้กะทำมงคลแต่งให้พลทั้งปวงใส่เปนสำคันแล้ว, ให้เอาใบสเดา เปนประเจียดสำหรับเมื่อจะยุธนั้น, เพราะเหตุว่าพระสรีสุธรรมราชา-ธิราชไซ้, พระชนม์วารวันสุกร์, แลใบสเดานั้นเปนนามแห่งอริราช.

ครั้นแล้วสมเด็จบรมบพิตรพระนารายน์เปนเจ้า ก็ให้สักการะบูชา พระสรีรัตนตรัย, แลพระอิสวร, พระนารายน์เปนเจ้า, แลเทพดาผู้มี ฤทธิสิทธิสักดาทั้งปวงดำหรัสสั่งขุนเสนาชัย, ขุนจันทราเทพ, ขุนทิพมนตรี ขุนเทพมนตรี, ขุนสิทธิคชรัตน์, ขุนเทพสรีธัมรัตน์, ให้คุมไพร่พลร้อย หนึ่งหยู่รักสาพระราชวังบวรสถานมงคล. ในวันพรึหัสบดีเดือนสิบสอง ขึ้นสิบค่ำ, เพลาชายแล้วห้านาฬิกาเสส, สมเด็จพระบรมบพิตรพระเปน เจ้า, ก็แต่งพระองค์สัพสำหรับการพิชัยยุธ, จึ่งซงพระสีโตทกอภิ ถาน แล้ว, ก็สเด็จซงช้างต้นพลายมงคลไอยเรส ตรัสให้พระเทพเดชะ เปนกลางช้างพระที่นั่ง, ขุนพระสรีควาน. แลตรัสให้สมเด็จพระอินทรา ธิราช, ผู้เปนอนุชาซงช้างต้นพังกะพัดทอง, ขุนพรหมธิบาลเปนกลางช้าง พระที่นั่ง, หมื่นเทพกุญชรควาน. ตรัสให้เมืองมโนรมย์ขี่ช้างต้นพลาย พรหมพักตร์, นายไทยมหาดเล็กเปนกลางช้าง, มะปรางควาน, หมื่น ราชกุญชรขี่ช้างต้นพังตลบนำช้างพระที่นั่ง. ครั้นได้สุภวารมหุติเริกส์ เพลาอันประเสิด, ก็สเด็จกรีธาพลพยุหยาตราสรรพด้วยเครื่องราโชปโภค แลประโคมฆ้องกลองแตรสังข์, จึ่งสเด็จพระราชดำเนินโดยทวารพิพิธ ยาตราไปโดยทางหน้าวัดพลับพลาชัย. จึ่งพระยาเสนาพิมุข, พระยา ไชยาสุร, คุมยี่ปุ่นสี่สิบมากราบบังคมทูนขออาสาราชการ. แล้วหลวง พิชิตเดชออกมากราบบังคมทูนขออาสาราชการ, แล้วสเด็จพระราชดำเนิน โดยทางซีกุน ฝ่ายสมเด็จบรมบพิตรพระสรีสุธัมราชาธิราชรู้ว่า, สมเด็จ

บรมบพิตรพระเปนเจ้าสเด็ดยกเข้ามาแต่พระราชวังบวรสถานมงคล, ก็สั่งแก่พระมหาเทพ,หลวงอินทรเดชให้เอาขุนบำเรอภักดิ์, แลอ้ายมั่นผู้ทาสขุนบำเรอภักดิ์ไปพิฆาฎเสียหน้าบางตรา, แลขุนบำเรอภักดิ์ก็หนีรอด. จึ่งกราบถวายบังคมสมเด็ดพระบรมบพิตรเปนเจ้า ถึงหน้าวัดฉัตทันต์ได้แต่อ้ายมั่นทาสขุนบำเรอภักดิ์นั้นไปพิฆาฎเสีย, แลสมเด็ดพระบรมบพิตรเปนเจ้ามาหยุดช้างต้นหน้าพระที่นั่งจักรวัติ, พระยาอนันทกะยอสู พระยาอนันทกะยอถาง, พระราชมนตรี, หลวงโยธาทิพ, หลวงอมรวงสา, หลวงพิชิตเดชขุนตรัด, ขุนชงพานิช, ขุนสินธวาที, มีรายาผู้นเมาถามักเมาะตาดคุมไพร่พลให้ไปหยู่นะด้านสาลาลูกขุน, ให้รายาฎิลาคุมสีรต่วน, แลแขกชวา, แขกจามมาหยู่นะด้านหน้าพระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท, ให้หลวงเทพวรชุนคุมไพร่พลหยู่ประตูสีสรรพทวาร. ให้พระจุลาพนังคุมไพร่พลหยู่นะทางสะแก้ว. หลวงวิสุทธิสงคราม แลขุนพรหมธิบาลคุมไพร่สารวัด หลังวัดรามาวาส, แลประตูสแดงราม, จนถึงประตูหอพระ. แลฝ่ายไพร่พลข้างสมเด็ดพระสีสุธัมราชาธิราช, แลไพร่พลข้างสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้า ก็ได้รบพุ่งกันแต่ค่ำจนรุ่ง, แลยี่ปุ่นคุมกันเข้ามาอาสาได้เข้าช่วยรบพุ่งนะด้านรายาติลานั้น, ไพร่พลล้มตายบาดเจ็บทั้งสองฝ่าย. จึ่งสมเด็ดบรมบพิตรพระนารายน์เปนเจ้า ตรัดสั่งขุนจันทราเทพ แลพินิทพราช เอาปืนไหย่ สามกะบอก ตั้ง นะ ท้องสนาม ยิง เข้า ไปในพระราชวังเปนหลายนัด. ครั้นยิงเข้าไปครั้งไดควันเพลิงนั้นเปนไชติไปประตูจัตร, สำแดงสุภนิมิตรซึ่งจะมีชัยชำนะ. จึ่งสมเด็ดพระบรมบพิตรพระเปนเจ้าซงช้างต้นพระที่นั่งตรัดสั่งให้พระเทพเดชะเปน กลางช้างพระที่นั่ง, ขุนพระสีคราน. ให้ขุนอินทิบาลเปนกลางช้าง สมเด็ด

พระอนุชาธิราช, หมื่นเทพกุญชรควาน, แลสเด็ดยืนช้างต้นหยุ่หน้าพระที่นั่งจักรวัด. ครั้นเพลาชายแล้วประมานนาฬิกาเสส, มีผู้มากราบทูนสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้าว่า, สมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราชซึ่งช้าง ออกมายืนหยุ่นะสาลาหลังลูกขุน. จึ่งสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้าก็ขับช้างพระที่นั่งเข้าไปถึงนอกกำแพงหน้าสาลาลูกขุน. ไพร่พลทั้งสองฝ่ายได้รบพุ่งต่อแย้งกัน, แลทหานอาสาสมเด็ดบรมบพิตรเปนเจ้าก็ยิงปืนนกสับต้องพระพาหุสมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราช. ฝ่ายทหานพระสรีสุธรรมราชาธิราชก็ยิงปืนนกสับต้องหลังพระบาทซ้ายสมเด็ดพระบรมบพิตรพระเปนเจ้าเผินไชหน่อยหนึ่ง. แลสมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราชก็กลับช้างเข้าไปในพระราชวัง. แลไพร่พลฝ่ายข้างสมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราช ก็แตกฉานซ่านเซนหนีเข้าไปในพระราชวัง, แล้วก็ปิดประตูพระราชวังไว้. จึ่งสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้าก็สเด็ดขึ้นมายังพระที่นั่งจักรวัด. จึ่งพระไตรภูวนาธิราชสเด็ดซึ่งช้างต้นออกมาแต่ในพระราชวัง, ก็ออกมาถวายบังคม, สมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้า. จึ่งตรัดใช้ให้ทหานอาสาคุมกันไปทำลายประตูพระราชวัง, ก็กระทุ้งประตูพลทวารพอพระสิทธิชัยเปิดประตูพลทวารออกมาได้บอกว่า, สมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราชหนีลงไปหยุ่นะวังหลัง, แล้วทหานก็ตรูกันเข้าไปในพระราชวังได้. นายแก้วมหาดเล็กก็นำพระสิทธิชัยออกมาถวายบังคม, สมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้านะพระที่นั่งจักรวัด. นายแก้วจึ่งกราบทูนแก่สมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้าว่า, ทหานอาสาเข้าไปในพระราชวังได้แล้ว, แลพระสิทธิชัยบอกว่า, สมเด็ดพระสรีสุธรรมราชาธิราชหนีลงไปวังหลัง. จึ่งสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้าสเด็ดเข้าในพระราชวัง

สเด็ดขึ้นพระราชมนเทียรพระวิหารสมเด็ดในวันเดียวนั้น, เสนาบดีก็ไปตาม สมเด็ดพระสรีสุธัมราชาธิราชได้นะวังหลัง. ก็ให้เอาไปสำเหร็ดโทสเสีย นะวัดโคกพระยาตามประเพนี. พระสรีสุธัมราชาธิราช, เสวยราชสมบัติ ได้สองเดือนกับยี่สิบวัน, ในเมื่อสมเด็ดบรมบพิตรพระเปนเจ้ามีชัยชำนะ แก่ราชสัตรูด้วยเดชบุญญานุภาพนั้น, สุลักราช 1018 ปีวอก อัถสก ในเดือนสิบสองขึ้นสิบเอ็ดค่ำวันสุกรเพลาชายแล้วสองนาลิกาสี่บาท.

แผ่นดินสมเด็ดพระนารายน์

ครั้นสุลักราช 1018 ปีวอกอัถสก วันพรหัสบดีเดือนสิบสอง แรมสองค่ำเพลาชายแล้วสองนาลิกา, จึ่งพระมหาราชครูพระราชครู แลท้าวพระยาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง, ก็อันเชินสมเด็ด บรมบพิตรพระเปนเจ้า, สเด็ดปราบดาภิเสกเสวยราชสมบัติถวัลยราช ประเพนีโดยบุรพมหากสัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน, อันผ่านพิภพนะกรุง พระมหานครบวรทวาราวดีสรีอยุธยานั้น. ในวันแรกตั้งพระราชพิธีนั้น เปนอัสจรรย์เพลาค่ำแล้วประมานสองทุ่ม, มีพระสุคนโธทกขาวบริสุทธ ตกลงมาแต่เพดานในโรงพระราชพิธีนั้นเปนมหัสจรรย์. พระมหาราชครู พระราชครูประพรึติการพระราชพิธีปราบดาภิเสก, แลพระราชพิธีราชา- ภิเสกถวาย พระนาม กรบวร ราชสรี สวัสดิพิพัธนมงคลตาม บุรพประเพนี พระ มหา กสัตรา ธิราช เจ้าแต่ ก่อน อัน กอบ ด้วย พระเดชบุญญา นุภาพ สเด็ดปราบดาภิเสก, ซึงพระนามกรบวรสรีสวัสดิ, สมเด็ดพระ บรมราชาธิราชรามาธิบดี สรีสรรเพชญบรมมหาจักรพัดิสวรราชาธิราช ราเมสวรธรรมิกราชบดีสรีสรีสิตรีกัตสังหารจักรพาดธิเบนท์ สุริเยนทรา-

ธิบดินทรหริหรินทราธาดาธิบดีศรีสุวิบุลยคุณอคนิตจิตรรุจิตรภูวนาทจริทธิ์
พรหมเทพเทพาธิบดินทร์ ภูมินทราธิราชรัตนากาศ มนุวงศ์ องค์ เอกาทศรถ
วิสุทธิยโสตมบรมอัธยาสัยสมุทยดโรมนต์อนันตคุณวิบุลยสุนทรธัมมิกราช
เดโชชัยไตรโลกนาถบดินทร์ อรินทราธิราชชาติพิชิต ทิศทศพลญาณสมันต
มหันตผาริตวิชัยไอศวรรยาธิปัตยขัตติยวงศ์ องค์บรมาธิบดีตรีภูวนาถ
ธิเบศโลกเชฐวิสุทธิมกุฏรัตนโมฬีศรีปทุมสุริยวงศ์ องค์สรรเพชญ์ พุทธาง
กูรบรมบพิตรพระพุทธเจ้า พระเจ้ากรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดี
ศรีอยุธยามหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์. แลถวายเครื่องเบญจ
กกุธภัณฑ์ แลถวายเครื่องราโชปโภคทั้งปวงแลบูชาบรมเทพอัสตามุรติ
อันประเสริฐ. สถิตสถาวรในพระองค์โดยยถาสาตร แลถวายอาเศียรพาท
อภิเศกจำเริญพระพรบวรราชสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลนิรมลพระองค์, คือ
พระนารายน์เปนเจ้าสังขจักรคธาธร, อันกอบด้วยพระเดชเดชาริทธานุ-
ภาพอันประเสริฐ, เพื่อจะรักษาสมณะพราหมณาจารย์แลท้าวพระยาเสนา
บดีมนตรีมุข, ประชาราษฎรทั้งปวงให้สุขเกษมเปรมปรีดิ์ทั่วธานีจำเริญสืบ
ต่อไปเมื่อหน้า แล้วก็ให้เบิกท้าวพระยาสามนตราช, เสนาบดีมนตรีมุข
ทุกกระทรวงทบวงการทั้งหลายถวายบังคมแลถวายสัจจานุสัจจาธิฐานถือน้ำ
พระพิพัฒน์ ตามบุรพประเพณี แล้วเสร็จ เมื่อเสร็จปราบดาภิเศกถวัลย
ราชประเพณีแล้วนั้น, พระชนม์ได้ยี่สิบห้าพรรษา. แล้วพระบาทสมเด็จ
เอกาทศรถอิศวร บรมนาถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว ซึ่งทศพิธราชธัม
อันมหาประเสริฐ, ก็ซึ่งพระกรุณาแก่ประชาราษฎรทั้งปวงให้ลดส่วยอากร
ขนอนตลาดแก่ประชาราษฎรทั้งปวงสามขวบมิให้เอาเข้าท้องพระคลังแล
พระเจ้าหมู่พี่หม่อมเห็นพระราชกุศลแล้วก็ตรัสให้แต่งการซึ่ง จะถวายพระ-

เพลิง, สมเด็ดพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จสัพประดับด้วยเครื่องรจนาลังการ ทั้งหลายหมายเปนอาทิ, คือพระเมรุมาศสูงสองเส้นสิบเอ็ดวาสอกคืบ แลเมรุทิศเมรุรายประดับด้วย ฉัตรทอง ฉัตรนาก ฉัตรเงินฉัตรเบญจรงค์ ทั้งเที่ยวบันดาการ. จึ่งอันเชิญพระสพสเด็ดเหนือบุสบกพิมาน แลประดับด้วยกลิ่งกลด จามรมาสบวรนิมิต พระทัยมัยด้วยกาญจนดิเรกดุริยางคดนตรี นรินาทเดียรดาสด้วยภาพยนต์มนตปอันรจนาต่าง ๆ ตั้งประดับ เรียงรายย้ายโดยขบวนซ้ายขวา, ทั้งท้าวพระยาสามนตราชพฤทธามาตย์ ราชเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลาย, มาประดับแห่แหน โดยหน้าหลังบุสบกพิมานนั้น, แล้วอันเชิญพระสพสเด็ดดิลาสคลาเคลื่อนเครื่องแห่แหน โดยขบวน, สเด็ดรัถยาราชวัตไปยังพระเมรุมาส, แลให้บำเรอด้วยดุริยดนตรีแตรสังข ฆ้อง กลอง โขนหนัง รบำบันพ้อนมโหลาร มหรสพทั้งปวง แลนิมนต์พระสงฆ์สิบสังวาสหมื่นหนึ่ง ถวายทักสินาทานบูชาแก่พระสงฆ์ทั้งปวง ด้วยเครื่องไทยทานโดยโบรานราชประเพนีพระมหากสัตราธิราชเจ้าแต่ก่อน, จึ่งพระเจ้าหยู่หัวก็ถวายพระเพลิง, แล้วให้รับพระอัติธาตุเข้ามาวัดพระสีสรรเพชญ, นิมนต์พระสงฆ์สดับปกรนแล้วก็ประจุพระอัติธาตุ. สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวก็บำเพ็นพระราชกุสลนานาประการ. แล้วก็สเด็ดพระราชดำเนินออกไปหยู่พระราชวังบวรสถานมงคล, แลฝ่ายพระไตรภูวนาถทิจวงส์ ก็ให้ไปหยู่ตำหนักวังหลัง.

หยู่มาในเดือนยี่นั้น อำแดงแก่นผู้เปนข้าพระไตรภูวนาถทิจวงส์ เอาเนื้อความอันเปนโกหกมาอุบายทูนแก่พระไตรภูวนาถทิจวงส์ว่า, ข้าหลวงฝ่ายพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัวย่อมว่า พระไตรภูวนาถทิจวงส์, แลข้าไทยทั้งปวงนั้นเข้าด้วยสมเด็ดพระศรีสุธรรมราชา

ธิราชช่วยรบพุ่ง. ครั้นสมเด็จพระศรีสุธรรมราชาธิราชปราชัย, พระไตรภู-วนาถทิจวงศ์แลข้าไทยทั้งปวงก็มาบั้นจบเข้าด้วยข้าหลวงเก่า, แลอำแดงแก่นทูนยุยงเปนหลายครั้ง, พระไตรภูวนาถทิจวงศ์ก็มิได้พิจารนาฟังแต่คนถ่อยนั้น, ก็คิดส้องสุมคนไว้นอกกรุงเทพมหานครเปนอันมาก. จึ่งข้าหลวงก็เอาเนื้อความนั้นกราบทูนพระเจ้าหยู่หัวให้ซาบ. จึ่งซงพระกรุนาตรัสสั่งให้ข้าหลวงอันมีใจซื่อสัจนั้น, ออกไปฟังกิติศัพท์ดูจงมั่นแม่น, ถ้าแม้นจริงไซ้ก็ให้ข้าหลวงคิดกลอุบายว่าจะเข้าด้วย. ครั้นข้าหลวงออกไปได้แจ้งเนื้อความนั้นเปนหลายแห่งว่า, พระไตรภูวนาถทิจวงศ์ให้ส้องสุมผู้คนเปนมั่นแม่น. จึ่งข้าหลวงซึ่งออกไปนั้นก็แส้งอุบายว่าจะเข้าด้วย จึ่งให้สัญญานัดวันคืนแก่กันว่าจะยกเข้ามา. แลข้าหลวงนั้นก็ลากลับคืนเข้ามากราบทูนพระกรุนาตามเนื้อความนั้น, ครั้นได้ดำหรัสซาบเนื้อ-ความทุกประการจึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งแก่มหาดเล็กว่า, ให้เอาเงินหลวงร้อยชั่งไปให้แก่พระไตรภูวนาถทิจวงศ์ว่า, พระราชทานให้ออกมาให้จัดแจกแก่ข้าไทยทั้งปวงนั้นจงทั่วกัน. หยู่มาพระยาพิชัยสงครามพระมหามนตรีทูนแด่สมเด็จพระรามราชาธิราชว่า พระยาพัทลุงแลพระศรีภูริปรีชาซึ่งซงพระกรุนาตรัสสั่งว่า ให้ไปกินเมืองนั้นก็มิไป. แลคนทั้งสองนี้ครั้นกลางคืนย่อมลงไปวังหลังมิได้ขาด แลคิดอ่านด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงศ์จะคิดร้ายแก่แผ่นดิน. จึ่งสมเด็จพระรามราชาธิราชก็เอาคดีนั้นกราบทูนพระกรุนา, จึ่งมีพระราชโองการตรัสว่าจะให้สำแสวงฟังเนื้อความนี้ดูจงมั่นแม่นก่อน. หยู่มาวันหนึ่งนายผูกเดิมเปนมหาดเล็กเปนโทษครั้งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททองให้สักเปนหมู่เรือพระ-ที่นั่ง, แลนายผูกมาบอกแก่พระยาจักรีพระยาพระคลังว่า พระยาพัทลุง

พระศรีภูริปรีชาแลหมื่นภักดีสวร ย่อมลงไปหาพระไตรภูวนาถทิจวงศ์นะวังหลัง, คิดอ่านส้องสุมไพร่พลจะทำร้ายแก่แผ่นดิน. พระยาจักรีพระยาพระคลังบอกแก่พระยาพิชิตภักดี ๆ ก็กราบทูนพระกรุนาให้ซงซาบ. จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาพระคลังว่า, หมื่นภักดีสวรซึ่งสั่งให้ไปรั้งเมืองแลมิได้ไปนั้น, เห็นว่าจะคบกันคิดร้ายพระองค์, ให้ลงโทษตัดสีสะเสียบไว้หน้าสาลาลูกขุนนะพระราชวังบวรสถานมงคล. ส่วนพระ-ไตรภูวนาถทิจวงศ์เข้ามาเฝ้านะบนที่พระราชวังบวรสถานมงคลใช้, ย่อมหาพระสิทธิชัยแลท้าวราชนายภิมมากะซิบเจรจาทุกวัน. แลพระยาพิชิตภักดีจึ่งว่าแก่หมื่นนิ่มไหสวรรย์, ให้ห้ามพระสิทธิชัยแลท้าวราชนายภิมซึ่งเจรจาด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงศ์นะบนที่นั้น. แลพระไตรภูวนาถทิจวงศ์โกรธพระยาพิชิตภักดีแลหมื่นนิ่มไหสวรรย์. อนึ่งพระยาจักรีพระยาพระคลังกราบบังคมทูนพระกรุนาว่ามีผู้มาบอกว่า พระไตรภูวนาถทิจวงศ์จะคิดร้ายเปนมั่นแม่น. จึ่งพระราชโองการตรัสว่า, เยียนั้นใดจะแจ้งว่าคิดร้ายนั้นเปนมั่นแม่น, จึ่งสั่งแก่พระยาพิชิตภักดีว่า, เมื่อครั้งพระองค์ไสยานั้นพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ขึ้นมาย่อมเอามีดเหน็บผูกขาขึ้นมาแต่บัดนี้ยังจะทำดุจนั้นหรือหามิได้. จึ่งพระยาพิชิตภักดีก็แต่งอุบายนวดพระไตรภูวนาถทิจวงศ์แต่พระบาทขึ้นมาถึงต้นพระเพลา. พบคาดเครื่องแลมีดเหน็บ. จึ่งพระยาพิชิตภักดีกรองขึ้นพระไตรภูวนาถทิจวงศ์รู้ก็ตกใจ. หยุ่มาข้าหลวงซึ่งแต่งให้ขึ้นไปฟังกิจติสับที่นั้น ก็ได้เอาเนื้อความมากราบทูนพระกรุนาว่าได้ยินข้าพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ว่า, พระไตรภูวนาถทิจ-วงศ์คิดว่า, เมื่อการพระราชพิธีตรียัมปะวายนั้น ถ้าเสด็จพระราชดำเนินไปใช้ จะแต่งข้าอาสาให้ซุ่มซ่อนหยู่ที่ทางแคบนั้น, ครั้นเสด็จพระราช

ดำเนินไปกลางคืนไซ้, จึ่งจะให้ข้าอาสาซึ่งซ่อนหยู่นั้นออกทำร้ายในละอองธุลีพระบาท. ครั้นดำหรัสเนื้อความทั้งนี้แล้ว จึ่งซงพระราชดำหริว่า, องค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์ไซ้เปนอนุชาธิราชแห่งเราๆ ก็ไว้พระทัยเปนที่สนิธเสนหานัก, แลซึ่งองค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์จะคิดมิตรโทสแก่เราดังนี้. เมื่อวันการพิธีตรียัมปะวายนั้นเราจะไปส่งพระเปนเจ้าถึงเทวสถาน. ถ้าแลองค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์จะทำร้ายแก่เราก็ให้ทำเถิด เราจะเอาแต่บุญญาธิการแห่งเราเปนที่พึ่ง. ครั้นถึงวันการพระราชพิธีตรียัม-ปะวายกลางคืนนั้น, ก็สเด็จซงช้างต้นพระที่นั่งสุวรรนปริสดางค์ ประดับด้วยเครื่องราไชปโภคทั้งปวงแลท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลาย แห่โดยซ้ายขวาหน้าหลังก็สเด็จแต่พระราชวังบวรสถานมงคล, มาโดยทางหอรัตนชัยมาทางสพานช้าง, แลพระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็ขึ้นช้างตามช้างพระที่นั่งมาพระเจ้าหยู่หัวก็สเด็จไปโดยทางซีกุน. แลคนซึ่งแต่งซุ่มไว้นั้นล้วนถือปืนนกสับหยู่นะสพานช้างเปนอันมาก, ครั้นให้ถามก็บอกว่าข้างวังหลังก็มิได้มีพระราชโองการประการใด, สเด็จไปส่งพระเปนเจ้าถึงเทวสถานแล้ว, สเด็จพระราชดำเนินกลับคืนมายังพระราชวังบวรสถานมงคล. หยู่มาวันหนึ่งผู้ดาสเลงแลท้าวหมู่เรือพระที่นั่งอลงกตนาวา มาบอกแก่หมื่นราชามาตปลัดพระตำหรวดว่า, นายสุกเดิมเปนข้าพระไชยราชาธิราชได้มาเปนข้าพระไตรภูวนาถทิจวงส์แลนายสุกนั้นว่าเปนระบาดทีหนึ่งแล้วทีนี้จะเปนระบาดอีกเล่า. ภูดาสเลงแลท้าวจึ่งถามนายสุกว่าซึ่งจะทำระบาดอีกนั้นด้วยเหตุอันใด, แลนายสุกจึ่งบอกแก่ผู้ ดาสเลงแลท้าวว่าพระไตรภูวนาถทิจวงส์คิดร้ายในละอองธุลีพระบาท. หมื่นราชามาตก็เอาคดีนั้นบอกแก่หลวงพิไชยเดช ๆ ก็เอากราบบังคมทูลพระกรุนาให้ซาบ

ในละอองธุลีพระบาท. จึ่งมีพระราชโองการตรัศสั่งแก่หลวงพิไชยเดช ให้ว่าแก่ผู้ดาสเลงแลท้าวให้ไปฟังเอาเนื้อความนั้นจงมั่นแม่น. ผู้ดาสเลงแลท้าวจึ่งไปหานายสุก ๆ จึ่งเล่าให้ผู้ดาสเลงแลท้าวฟังว่า, พระไตรภูวนาถทิจวงส์คุมคนจะยกขึ้นไปมาในเดือนยี่แรมสามค่ำ. ผู้ดาสเลงแลท้าวนั้นเอาเนื้อความนั้นมาบอกแก่หลวงพิไชยเดช ๆ ก็เอาคดีกราบทูนพระกรุนา. หยู่นะวันหนึ่งพระยาจักรี พระยาพลเทพกราบทูนพระกรุนาว่า ได้ยินกิตติศัพท ว่าพระไตรภูวนาถทิจวงส์จะคิดร้ายใน ละอองธุลีพระบาท เปนมั่นแม่น. แต่มีผู้มากราบทูนพระกรุนาว่า พระไตรภูวนาถทิจวงส์คิดร้ายในละอองธุลีพระบาทนั้นเปนอันมาก. จึ่งพระเจ้าหยู่หัวมีพระราชโองการตรัศสั่งแก่เสนาบดี, แลข้าหลวงผู้มีความสวามิภักดิซื่อสัจนั้นว่า, องค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์ไซ้ เปนพระอนุชาธิราชแห่งเรา ๆ ก็มีความเสนหาเปนอันยิ่งนัก, เราคิดว่าจะบำรุงไว้ให้ขึ้นาการไปพายหน้า, แต่องค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์มิได้มีความซื่อสัจต่อเรา, ฟังเอาถ้อยคำคนโกหกมายุยง, แลคิดส้องสุมผู้คนจะทำร้ายแก่เรานั้นจะเปนประการใด. จึ่งเสนาบดีแลข้าหลวงผู้มีความสวามิภักดินั้นกราบบังคมทูนพระกรุนาว่า, พระไตรภูวนาถทิจวงส์ไซ้มิได้คิดถึงคุน, แลมิได้มีความสวามิภักดิ, จะไว้พระไตรภูวนาถทิจวงส์ให้ทำตามอิจฉาภาพนั้นมิได้, ขอพระราชทานให้สำเหร็ดโทสตามประเพนีราชกุมารซึ่งเปนมหันตโทสนั้น. จึ่งพระเจ้าหยู่หัวมีพระราชโองการตรัศว่าซึ่งจะสำเหร็ดโทสในกรุงเทพมหานครนี้มิได้, เราจะไปพระนครหลวงแล้ว, เราจะซึ่งม้าต้นให้องค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์ ขี่ม้าต้นตัวหนึ่งออกไปกลางพระนครหลวง, ถ้าองค์พระไตรภูวนาถทิจวงส์จะคิดทำร้ายแก่เรา เราก็มิได้

เช็ดชามด้วยจะยุธนาพระไตรภูวนาถทิจวงส์นะที่นั้น. แลเราจะเอาบุญญาธิการแห่งเราเปนที่พึ่ง. จึ่งซงพระกรุนาตรัดสั่งสมุหนายกว่าจะขึ้นไปพระนครหลวง. ครั้นถึงวันอังคารเดือนสามขึ้นสามค่ำปีวอกอัถสก, กอบด้วยพิไชยเริกส์เพลาอุสาโยค, ก็ส่เด็ดด้วยเรือพระที่นั่งสรีสมัถชัย, แลเรือท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงแห่หน้าหลังซ้ายขวาโดยส่เด็ดพระราชดำเนินไปถึงพระนครหลวงจึ่งส่เด็ดขึ้นพระตำ-หนัก. ครั้นเพลารุ่งแล้วประมานสองนาลิกาเส็ส จึ่งส่เด็ดซงม้าต้นพระที่นั่งราชพาหนะ. ให้พระอินทราชาซงม้าตัวหนึ่ง, พระไตรภูวนาถทิจ-วงส์ซงม้าตัวหนึ่ง, สมเด็ดพระรามราชาธิราชซงม้าตัวหนึ่ง, แลเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวงโดยส่เด็ดแห่หน้าหลังโดยซ้ายขวาส่เด็ดออกไปกลางทุ่ง หน้าพระตำหนักพระนครหลวงนั้น.

พระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็กลัวพระเดชบุญญานุภาพพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, มิอาดทำร้ายได้, แล้วส่เด็ดพระราชดำเนินกลับเข้ามายังพระตำหนัก. พระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็ตามส่เด็ดเข้ามาในพระราชวังพระนครหลวง. จึ่งพระสุรินทภักดิ์ก็ตามพระไตรภูวนาถทิจวงส์เข้ามาถึงหน้าปรามช้าง, แลเห็นพระไตรภูวนาถทิจ-วงส์แก้จางนางดาบออก, แล้วก็ขึ้นไปบนฉนวน, จึ่งพระสุรินท-ภักดิ์ก็ตามกราบทูนพระกรุนาให้ซาบ. เมื่อจะส่เด็ดเข้าพระที่นั่งบันทมมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาวิชิตภักดี, พระสุรินทภักดิ์, แลขุนเหล็กมหาดเล็ก, ให้เอางานพัชนีให้พิทักส์รักสาระวังระไวหยู่ จึ่งพระสุรินทภักดิ์ซึ่งเอางานพัชนีหยู่นั้น, ก็เห็นพระอินทราชาธิราชแลพระไตรภูวนาถทิจวงส์ออกจากพระตำหนัก, มาใกล้ที่พระบันทม

ครั้นเห็นพระสุรินทภักดิ์ก็กลับคืนเข้าไป. แล้วขุนเหล็กมหาดเล็กก็รับงานพัชนีผลัดพระสุรินทภักดิ์, แลพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ใช้ให้พระองค์ทองออกมาเอาพระแสงหอกต้นของหลวง, ซึ่งหยู่ณะพระที่นั่งมุขเด็ดนั้นไป.

ครั้นพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว สเด็ดตื่นจากพระบันทม, จึ่งขุนเหล็กมหาดเล็กกราบบังคมทูลพระกรุนาพระองค์ทองออกมาเอาพระแสงหอกต้น, ซึ่งหยู่ณะพระที่นั่งมุขเด็ดนั้นไป. จึ่งซงพระกรุนาตรัสว่า ซึ่งพระแสงหอกต้นไซ้ จะได้เปนสำหรับองค์พระไตรภูวนาถทิจวงศ์หามิได้, แลซึ่งให้มาเอาพระแสงหอกต้นเข้าไปไว้ดั่งนี้, เห็นว่าพระองค์ไตรภูวนาถทิจวงศ์จะคิดร้ายต่อเราเปนมั่นแม่น. จึ่งพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้พระยาพิไชยสงครามคุมไพร่พลหยู่รักสาประตูหน้าพระราชวัง, ให้พระสรีมหาราชาคุมไพร่พลหยู่รักสาประตูพระราชวังฝ่ายซ้าย, ให้พระธนบุรีคุมข้าหลวงหยู่รักสาประตูฉนวน. แลให้พิทักสรักสาหย่าให้ผู้คนแปลกปลอมเข้าออกได้. จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งพระยาจักรี พระยาพิชิตภักดี, พระมหามนตรี, หลวงอินทเดชะ, ให้เปนพนักงานคุมพระไตรภูวนาถทิจวงศ์, แลให้พระสุรินทภักดี, หลวงเทพสมบัติ, หลวงกำแพง, พระราม, หมื่นมไหสวรรย เปนพนักงานคุมพระอินทราชา ให้หลวงวิชิตสงคราม หลวงรามภักดี ชิงเอาดาบของพระอินทราชา แลพระไตรภูวนาถทิจวงศ์, ซึ่งให้ถือหยู่นั้นไว้. ครั้นเพลาเช้าห้านาฬิกา จึ่งพระอินทราชา, พระไตรภูวนาถทิจวงศ์, พระองค์ทองก็ออกมาเฝ้าณะที่ฉนวนนั้น. แลข้าหลวงผู้มีชื่อซึ่งได้เปนพนักงานคุมนั้น, ก็มาเฝ้า

พร้อมกันหยู่ นะที่ฉนวนนั้น. จึงพระยาจักรีกราบทูนพระกรุนาว่าคนนี้ ข้าพระพุทธเจ้านิมิตเปนมหัสจรรย. ข้าพระพุทธเจ้าจะขอแก้ฝันถวาย, จึงมีพระราชโองการตรัสแก่พระยาจักรีว่า, ให้แก้นิมิตไปเถิด. พระยาจักรีกราบบังคมทูนว่า ซึ่งจะแก้ให้คนทั้งหลายแจ้งเนือความนั้นดูมิควร ขอพระราชทานให้เข้าใกล้ละอองธุลีพระบาท. ครั้นพระยาจักรีเข้ามาเฝ้าใกล้ละอองธุลีพระบาทแล้ว, จึงมีพระราชโองการตรัสถามว่า, ที่จะลงไปนั้นจะไปโดยทางชลมารคดีหรือๆ จะไปโดยสถลมารคดี, แลจะไปโดยทางสถลมารคก็ได้ ด้วยช้างม้ารพลพร้อมกันหยู่. พระยาจักรีกราบทูนว่าสถลมารคนั้นโคลนลุ่มนัก, ขอพระราชทานสเด็ดโดยทางชลมารค. ก็มีพระราชโองการตรัสว่าชอบแล้ว. พระยาจักรีกราบทูนว่า มีโจทว่ามีผู้เอาพระแสงไปฝังไว้, ขอพระราชทานให้ขุดเอา. พระราชโองการตรัสว่าเอาเถิด. พระยาจักรีแลข้าหลวงผู้ได้พนักงานกุมพระองค์ไตรภูวนาถทิจวงส์นั้น. พระสุรินทภักดิแลข้าหลวง ซึ่งได้พนักงานกุมพระองค์อินทราชานั้น ก็ช่วยกันกุมพระองค์อินทราชา.

ฝ่ายพระองค์ทองผู้เปนพระอนุชา ก็เข้าช่วงชิงพระไตรภูวนาถทิตวงส์, แลทุบตีข้าหลวงผู้กุมพระไตรภูวนาถทิจวงส์. ข้าหลวงก็กุมเอาพระองค์ทองนั้นด้วย, แล้วก็เอาพระไตรภูวนาถทิจวงส์แลพระองค์ทองนั้นสำเหร็ดโทสในที่นั้น. แต่พระอินทราชาธิราชนั้นซงพระกรุนายกโทสไว้, เพราะว่ามิเข้าด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงส์. จึงพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัวสเด็ดลงเรือพระที่นั่ง, เอาพระอินทราชาลงเรือพระที่นั่งมาด้วย. แลเรือเส้นาบดีมุขมนตรีทั้งปวง ก็เข้าขบวนโดยสเด็ดซ้ายขวาหน้าหลัง, สเด็ดพระราชดำเนินเข้ามายังพระราชวังบวรสถาน

มงคล. จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ตำหรวจนอกตำหรวจใน, ไปเอาข้าพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ ซึ่งร่วมคิดด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงศ์นั้นมาถวาย. เมื่อถามหลวงกลาโหมข้าเดิมพระไตรภูวนาถทิจวงศ์, ให้การว่า พระศรีภูริปรีชา พระยาพัทลุง หลวงจ่า แลนายซาน นายดวง นายอิน หมื่นทิพ หมื่นเทพ ซึ่งเปนตำหรวจในซ้ายขวา กับนายบาลเมือง นายบุญเกิด นายน้อย ผู้มีชื่อทั้งนี้คิดอ่านด้วยกันว่า พระไตรภูวนาถทิจวงศ์จะแต่งเตรียมไว้ฟังดูแต่เดือนสี่. แลถ้าละอองธุลีพระบาทโปรดเกล้าโปรดกะหม่อม พระราชทานพระราชวังฝ่ายในทั้งสองพระองค์นั้น เห็นว่าจะโปรดเที่ยงแท้, แลแผ่นดินจะราบคาบไป, ถ้าซึ่งพระกรุณามิโปรดจนถึงการพระราชพิธีแล้ว จึ่งจะมีความคิด. แลทุกวันนี้แต่จะป้องกันตัวไป, จะได้คิดว่าจะยกเข้ามาแต่ในการพระราชพิธีนี้หามิได้, แลจะได้คิดว่า จะยกเข้ามาในวันใดเดือนใดนั้นยังมิได้คิด. อนึ่ง พระไตรภูวนาถทิจวงศ์ เสพสุราแล้วแลออกมานะสำถาว่า เราคนแต่ร้อยหนึ่งยกเข้าไปก็จะได้.

อนึ่ง เมื่อถามนายอิน ๆ ให้การว่า เมื่อแรกคิดอ่านจะทำร้ายในละอองธุลีพระบาทนั้น, พระศรีภูริปรีชา พระยาพัทลุง พระสิทธิชัย หลวงกลาโหม หลวงสรรพสิทธิ หมื่นภักดีสวร น้องพระสิทธิชัยคนหนึ่ง, ผู้มีชื่อทั้งนี้คิดด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ณะท้องพระโรง. แลว่าพระศรีภูริปรีชา หมื่นราชามาจ หมื่นคำจาย ผู้หลานพระศรีภูริปรีชา กับนายภิม แลผู้มีชื่อทั้งสี่คนนี้ จะคุมคนร้อยหนึ่งสรรพด้วยเครื่องสาตราวุธ จะยกเข้ามาเฝ้าแต่สพานช้างมานะประตูพระราชวัง, พระยาพัทลุงจะคุมกำลังแลสมัคพรรคพวกร้อยห้าสิบ สัพด้วยเครื่องสาตราวุธ จะมาโดยทางริม

น้ำ, จะเข้ามานะประตูดินพระราชวังบวรสถานมงคล. ขุนสริเทพบาล แลหมื่นภักดีสวร จะคุมบ่าวแลสมัคพัคพวกร้อยยี่สิบ สัพด้วยเครื่องสาตราวุธ จะยกเข้ามาโดยทางท่าซาย จะเข้าประตูหลักชัยข้างหลัง.

อนึ่ง คนเดิมพระไตรภูวนาถทิจวงสนั้นประมานสามพัน, แลคนพระราชทานประมานพันเสส. พระสิทธิชัย หลวงสรรพสิทธิ กับน้องพระสิทธิชัย แลพระหลวงขุนหมื่นพันทนายซอเผ้ามหาดเล็กนั้น, จะมาด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงส์ ก็ให้พระสิทธิชัย หลวงสรรพสิทธิ แลน้องพระสิทธิชัยเสี่ยงเทียนสามเล่ม, เทียนพระพุทธเจ้าเล่มหนึ่ง, เทียนพระบรมโพธิสมภารเจ้าเล่มหนึ่ง, เทียนพระไตรภูวนาถทิจวงส์เล่มหนึ่ง, แลเสี่ยงพระสารีริกธาตุนะหอพระ, อธิถานว่าจะยกเข้าไปนั้นยังจะมีชัยชำนะหรือ ๆ หาชัยชำนะมิได้. แลเมื่อตามเทียนเสี่ยงนั้นเทียนพระไตรภูวนาถทิจวงสนั้นดับก่อน, แลพระสารีริกธาตุก็มิได้ลอยขึ้น, พระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็ว่าพระอาธัมแล้วทั้งนี้สุดแต่บุญ. แล้วพระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็สั่งแก่นายอินว่า พระยาสุโขทัย พระยามหามนเทียรสองคนนี้จะอาสา, เห็นพระยาพลเทพ พระยามหามนเทียรลงไปนะวังหลังเปนหลายครั้ง, แลพระไตรภูวนาถทิจวงส์ก็บอกแก่นายอินว่า พระยากลาโหมจะอาสา แลพระยาวิชิตสุรินท์ พระยาสรีสุรภักดีทูนว่า จะยกขึ้นไปเมื่อใดจะอาสาเมื่อนั้น แลให้กดหมายผู้มีชื่อทั้งนี้ไว้. อนึ่ง ผู้คิดอ่านเปนคมเปนสันนั้น คือ พระยากลาโหม พระยาพลเทพ พระยามหามนเทียร พระยาสุโขทัย พระยาวิชิตสุรินท์ พระยาสรีสุรภักดี หกคนนี้ลงไปกลางวันแลกลางคืน. แลผู้ซึ่งลงไปเปนสุภาพนั้น คือ เจ้าพระยามหาอุปราช พระยาพิจิตร หลวงพรหมพิจิตร สามคนนี้

เห็นลงไปเปนสุภาพ. อนึ่งพระศรีภูริปรีชา หลวงกลาโหม นายเพชรทูนคิดด้วยกัน, แล้วจึ่งทูนพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ว่า, จะเขียนชื่อพระยาจักรี พระยาพิชิตภักดี พระสุรินทภักดี หลวงอินทรเดช แลขุนเหล็กขุนเทพรักษนลงในราชเอาสิลาทับไว้, มิให้คนมีชื่อทั้งนี้ออกปากคิดอ่านได้ เพื่อจะระงับถ้อยความทั้งปวง, แลพระไตรภูวนาถทิจวงศ์เห็นชอบด้วย. จึ่งพระศรีภูริปรีชาเอาตำราราชของตัวให้แก่นายเพชรทูน, ให้เขียนชื่อคนทั้งนี้นลงราช, แล้วก็ให้หลวงกลาโหมเอาสิลาทับไว้ในพระตำหนักนั้น. อนึ่ง หมื่นทิพเสนา หมื่นราชามาจ ลงไปนะวังหลังขออาสา, แลพระไตรภูวนาถทิจวงศ์ก็ให้ผ้าลายแลเสื้อกาสาคนละสำรับ.

อนึ่ง มีคำอีแก่น แลนายบุญเกิดให้การว่า พระไตรภูวนาถทิจวงศ์ว่า ใช้อีแก่นแลนายบุญเกิด เอาน้ำสบถไปให้แก่พระยามหามนเทียร, พระยาสุโขทัย, กินถึงจวน. อนึ่ง คำอีแก่นให้การว่าผู้ลงไปนะวังหลังนั้น คือภรรยาพระยากลาโหม, นางน้อยลูกพระยากลาโหมภรรยาหลวงราชบุตร, แลภรรยาพระยากลาโหมผู้มรณะภาพไปกับนางเขียด, ท้าวราชอุทัยภรรยาพระยาพิชัยรนรินทร, แลลูกสะไภ้แม่นมสุดแม่พระศรีภูริปรีชา, แลหลานแม่ศรีอุทัย แม่พระศรีภักดีภรรยาพระยาพัทลุง, ภรรยาพระยาสุโขทัย, ภรรยาพระยาพระคลัง, แม่พระยาพระคลังแลภรรยาพระจอมเมืองนั้น พระราชทานกำไลทองคำคู่หนึ่ง. ครั้นถามผู้มีชื่อทั้งนี้กราบบังคมทูนพระกรุณา, พระเจ้าหยู่หัวจึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้ท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง, พิพากษาโทษซึ่งไปมาแลคิดอ่านด้วยพระไตรภูวนาถทิจวงศ์, จะทำร้ายในละอองธุลีพระบาทนั้น, เปนมหันตโทษถึงสิ้นชีวิต, แลผู้ไปมาคบหาพระไตรภูวนาถทิจวงศ์

ซึ่งมิได้คิดเปนใจคิดร้ายด้วยนั้นนั้นเปนแต่ลาชาโทส, แลซงพระกรุนา โปรดให้ลงพระราชอาญา แล้วประทานชีวิตไว้.

แลในเดือนยี่ปีวอกนั้น พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว บำเพ็นพระราชกุศลนานาประการ, แล้วให้หล่อรูปพระอิศวร เปนเจ้ายืนสูงสอกคืบมีเสศพระองค์หนึ่ง, รูปสวาทิจยืนสูงสอกมีเสศพระองค์หนึ่ง, รูปพระมหาวิคเนศวรพระองค์หนึ่ง, รูปพระจันทราทิศวรพระองค์หนึ่ง, แลรูปพระเปนเจ้าทั้งสี่พระองค์นั้นล้วนทองนพคุน, แลเครื่องอาภรนประดับนั้นถมราชาวดี, ประดับด้วยแหวนทุกพระองค์ไว้ บูชาสำหรับการพระราชพิธี.

แลในเดือนยี่ปีวอกนั้น พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, มีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพระยาจักรี, ให้แต่งโรงพระราชพิธีเบญจาพิธ, แลประดับด้วยราชวัตฉัตรทั้งอลงกต การมหามหรสพทั้งปวง. แลเมื่อแรกแต่งการพระราชพิธีเบญจาพิธนั้น, ให้พระเมืองขุนหมื่น คุมไพร่พลไปทำโรงพระราชพิธี, แลพระตำหนักตำบนมะขามหย่อง.

ในเดือนยี่นั้น พระทายน้ำ ขุนอมรินท ขุนหมื่นทั้งหลายเห็นเปนไชยรุ่งเรืองดั่งต้นตาน สูงขึ้นไปในที่จะแต่งการพระราชพิธีก็ปรากฏในราตรีกาลนั้นเปนสุภนิมิตอันอุดม ซึ่งจะจำเริญพระสิริสวัสดิพิพัฒนมงคลอันประเสริฐนั้น. ครั้นแต่งการสำเร็จแล้ว, ถึงวันศุกรเดือนสี่ขึ้นห้าค่ำ เพลารุ่งแล้วแปดบาท, พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว ก็เสด็จด้วยเรือพระที่นั่งครุธพาหนะ, แลประดับด้วยเรือดั้งเรือกัน แลเรือขี่รูปสัตวทั้งปวง, แลเรือท้าวพระยาสามนตราชเสนาบดีมนตรีมุขทั้งปวง แห่หน้าหลังคับคั่งเปนอันมาก. ครั้นเสด็จยังพระตำหนักตำบน

มะขามหย่องแล้ว, ก็ให้ประพฤติมงคลการสามวัน. ครั้นสำเหร็ดแล้ว ก็ให้พระมหาราชครู, แลพระปลัดพระราชครูประพฤติการพระราชพิธี มหาปรายาจิต, แลพระราชพิธีเบญจาพิธมหาพิชัยสงคราม ก็สเด็ด เข้าพระราชพิธีแล้วประพฤติการ ตามยถาสาตร สำหรับการพระราชพิธี เบญจาพิธ ตามสาตรสำหรับนั้นทุกประการเส็ด. ถึงวันอาทิจเดือนสิบ ขึ้นสิบค่ำเพลาชายแล้วนาลิกาหนึ่ง, จึ่งพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระ พุทธเจ้าหยู่หัวสเด็ดซงภูสาพัตราภรน์ พิพิธวิจิตรด้วยสุวรรนรัตนาภรน์ บวรราโชปโภคทั้งปวงเส็ด, ก็สเด็ดเหนือพิชัยราชรถ อันอลงกตด้วย กาณจนรัตนาภรน์ เทียมด้วยบวรจตุรงคมงคลอาชาน์ย ประไพโชติ ชัชวาลย์ กาณจนพระอภิรุมบังแสงสุริยมยุรฉัตร พัชนีพรรนกันพิรุน จามรมาส แลพระมหาราชครูพระครู ท้าวพระยาสามนตราชเสนาบดี มนตรีมุขทั้งปวงทุกกระซวงทบวงการทั้งหลาย แลประดับประดาซ้ายขวา หน้าหลัง นิรินาทด้วยสัพทสำเนียงเสียงค้องกลองแตรสังข์, ก็สเด็ด ลีลาสไนรัถยาอันประดับประดาด้วยราชวัตฉัตรทงอลงกตอธิการด้วย มหรสพทั้งปวงนั้น. ครั้นถึงมารคทโรงตัสกรนั้น, ก็หยุดพระพิชัยราชรถ ให้ประหารตัสกรโดยสาตรเส็ด, ก็สเด็ดยังพระที่นั่งสาครมนตปสเด็ดสง มุรธาราภิเสกเส็ด, สเด็ดยังพระที่นั่งพระพิชัยสมโพธิแลถวายอาเสียรพาท คำรบคติยวาร, แลพระราชทานให้เลียงลูกขุนสำหรับการพระราชพิธี เบญจาพิธมหาพิชัยสงครามตามทำเนียม.

ครั้นการพระราชพิธีเส็ดก็สเด็ดประเวสพระราชมนเทียร, แล ในปีวอกนั้น ตรัสให้หล่อรูปพระเทวกัม สูงประมาณสอกมีเสสพระองค หนึ่ง สวมทองเครื่องอาภรน์ประดับแหวนถมราชาวดี.

ครั้นปีระกานพศก พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว มีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพระยาจักรี, ให้แต่งโรงราชพิธีบัญชพรหม แลชุมรุมสำหรับการพระราชพิธีทั้งปวง ในทเลหย้าตำบนพะเนียด, แล้วซึ่งพระกรุณาให้หล่อพระเทวกัมยืนสูงสอกหนึ่งหุ้มด้วยทองเนื้อแล้ว, แลเครื่องอาภรน์นั้นถมราชาวดี, ประดับด้วยแหวนไว้สำหรับการพระราชพิธีคชกัม, ให้พระมหาราชครู พระครูพิริทธิบาส แลปลัดพระราชครูประพฤติการพระราชพิธีบัญชพรหม. ในวันสุกร์เดือนเจ็ดขึ้นสิบค่ำ จึ่งพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, สเด็จยังการพระราชพิธีมหาปรายาจิต, แลพระราชพิธีบัญชพรหมทเลหย้า, ก็ประพฤติการพระราชพิธีตามสาตรสำหรับอันมีในคชกัมนั้นทุกประการ. ครั้นถึงณะวันสุกร์เดือนเจ็ดขึ้นสิบสี่ค่ำ พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, สเด็จยังการพระราชพิธีคชกัมโดยยถาสาตร, แลถวายสมโภชถวายอาเสียรพาทสำรับสามวันเสด็จ ก็สเด็จประเวสพระราชมนเทียร.

ลุศักราช 1020 ปีจอสัมฤทธิศก เดือนอ้าย จึ่งพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว สเด็จด้วยพระที่นั่งชลวิมานกาญจนบวรนาวาไปประพาศณะเมืองนครสวรรค์. จึ่งพระยาจักรีกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า, ขุนสีธรจารินท์ณะเมืองสรีสวัสดิบอกมาว่า, ออกไปพั้งช้างณะป่าตำบนห้วยซาย, แลนายอ้านซุยคล้องต้องนางช้างเผือกประมานสามสอกมีเสส หูหางสัพด้วยรูปงาม คล้องได้ในวันอังคารเดือนอ้ายแรมสองค่ำ, จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้พระยาตะนาวสรีแลพิริทธิบาลแลขุนช้างชาวช้างทั้งหลายไปรับเสวตคเชนทร, ก็สเด็จพระราชดำเนินไปแต่เมืองนครสวรรค์. มายังกรุงเทพพระมหานครบวร

ทวาราวดีศรีอยุธยา แลรับเสวตกุญชรมาถึงกรุงเทพมหานคร ณะวันสุกร์ เดือนยี่ขึ้นห้าค่ำ, แลให้แห่ประดับประดาด้วยการมหรสพทั้งปวงด้วยเรือขนาน รับขึ้นไว้ณะโรงใกล้พระราชวัง แลซึ่งพระกรุณาตรัสประสาทนามกร, ชื่อพระอินทไอยราวรรณวิสุทธิราชกิรินี, แลให้พระมหาราชครู พระครูพิรทธิบาล แลท้าวพระยาสามนตราช เล่นาบดีมนตรีมุขลูกขุน ทำขวัญคำรบสามวันแล้ว แต่งเครื่องราชาภรณ์บวรอลงกตรจนาด้วยกนกรัตนามัย, พระราชทานให้ประดับสำหรับเสวตคเชนทรนั้น, แลพระสรรสิทธิกัมหยู่บริบาลนางพระยาช้างเผือกนั้น.

ส่วนนายอานซุยผู้บุตรขุนสีธรจารินทซึ่งคล้องถูกนั้น พระราชทานให้ชื่อเปนขุนคเชนทรไอยราวิสุทธิราชกิรินี, แลพระราชทานเจียดเงินเหลี่ยมเลี่ยมเครื่องทองสำรับหนึ่ง, แลเงินตราสองชั่ง, ผ้าลายสรรพางค์, ผ้าไหมลายปูม, แลเสื้อแพรสำรับหนึ่ง. แลภรรยาแห่งนายอานซุยนั้น พระราชทานให้ครอบเงินกลีบบัวหนักสิบตำลึง, เครื่องสำรับแลเงินตราชั่งหนึ่ง, ผ้าท้องขาวเชิงชายเขียนสำรับหนึ่ง, แลขุนสีธรจารินทผู้พ่ออานซุยช่วยโปรดนั้น พระราชทานให้เปนหลวงเสวตคเชนทร, พระราชทานเจียดเงินเหลี่ยมจำหลักหูช้าง, แลเครื่องทองสำรับเจียด, เงินตราสองชั่ง, ผ้าลายสรรพางค์, ผ้าไหมลายปูม, แลเสื้อแพรพรรณสำรับ, แลนายอานซุยผู้คล้องต้องนั้นว่า ช้างนี้ตาพิการจะปล่อยเสีย จึ่งได้พระราชทานแต่เท่านั้น แลพระราชทานแก่ผู้เปนควาญแลโยนทามนั้น ตามทำเนียมซึ่งได้นางพยาช้างแต่ก่อน, ผู้ถือหนังสือข่าวมา แลผู้มาส่งนั้น ก็ได้พระราชทานถ้วนทุกคน, แลพระราชทานทั้งปวงสิ้นเปนเงินสิบเจ็ดชั่งสิบตำลึง, แลค่าสวยดีบุกซึ่งเปนสมค

พักพวก, แลทาสหลวงเลวตกเชนทร, ซึ่งได้ช่วยในการช้างนั้น ก็พระราชทานด้วย.

สมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าช้างเผือก ซึ่งพระเดชานุภาพอัน ประเสิด, จำเรินพระราชกุสลสุจริตธัม, แลกอบด้วยพระราชสัทธา ก็ให้สถาปนาพระพุทธปติมากรห้ามสมุทพระองค์หนึ่งหุ้มทองคำ, แลซึ่ง อาภรน์ประดับด้วยแหวนมีค่า ซึ่งพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์สูงสี่สอกคืบมีเสสทั้งถาน, แล้วซึ่งพระราชสัทธาตรัสให้สถาป-นาพระพุทธปติมากรพระองค์หนึ่ง, หล่อด้วยทองนพคุนทั้งแท่งซึ่งพระนามสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าตรีภพนาถห้ามสมุท, สูงสอกคืบ เก้านิ้ว ซึ่งเครื่องอาภรน์ประดับพระอุนาโลมเพชรแหลมเท่ามะกล่ำใหย่ แล้วก็สถาปนาพระพุทธปติมากรหุ้มเงินสองพระองค์, พระองค์หนึ่งสูง สี่สอกคืบมีเสสทั้งถาน, พระองค์หนึ่งสูงสองสอกคืบมีเสสทั้งถานแล้ว ตรัสให้หล่อพระบรมกัมพระองค์หนึ่ง, สูงสี่สอกทั้งถาน, แล้วอภิเสก เส็ด, ก็ให้รับไปประดิสถานไว้ในอารามพระสีรรุทรนาถตำบนชีกุน, แล ตรัสให้หล่อพระเทวกัมพระองค์หนึ่ง, สูงประมานสี่สอก, ไว้ในพระ เทวกัม.

ในขนะนั้นก็ลือชาปรากต พระยสพระเกียรติ พระบาท สมเด็จบรม บพิตรพระพุทธเจ้าช้างเผือก, ซึ่งพระเดชบุญญานุภาพอันยิ่งไปทั่วนา นา ประเทสทั้งปวง. ฝ่ายเมืองกัมพูชาประเทสนั้น, นักจันผู้เปนราชบุตร พระยากัมพูชาประเทสได้ปกครองเมืองกัมพูชาประเทส, ก็มีความพิโรธ กันกับน้องชายนักประทุม ๆ ให้หนังสือไปแก่พระยายวน, ให้มารบเอา เมืองกัมพูชาประเทส, พระยายวนก็ให้องค์เจียงทูยกทัพมารบเอาเมือง

กัมพูชาประเทศ ได้นักจันผู้ครองเมืองกัมพูชาประเทศนั้นไป, แล้วเอาแต่ทรัพย์สิ่งของแตบิ่นไปเมืองยวน, แล้วกส่งนักจันให้กลับมาเมืองกัมพูชาประเทศเล่า, ครั้นถึงเมืองจำปาสะราชนักจันกถึงอนิจกัม, แลนักประทุมผู้น้อง กคุมญาติวงส์สมัคพักพวกเจ็ดร้อยเจ็ดสิบสามคน ส้องสุมไพร่พลไปหยู่เมืองปะทายเพชร.

ในปีจอสัมริทธิสกนั้น แขกแม่นางกะเบาอันหยู่เมืองกัมพูชาประเทศหาที่พึ่งที่พำนักมิได้. แลพระยาราชภักดีหนึ่ง, พระยาโตะกาหนึ่ง, พระยาโตะปะเกะหนึ่ง, พระยานครหลวงหนึ่ง, ศรีกากะหนึ่ง, โปช้างหนึ่ง, คุมฉกันอพยพเจ็ดร้อยเจ็ดสิบสามคน, มาขอเปนข้าสู่พระราชสมภารแลซงพระกรุนาพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภค, แลอาหารทั้งปวงแลไร่นาให้ทำกินเลียงอาตมาภาพทุกคนมิได้แค้นเคือง.

ตุลักราช 1021 ปีกุนเอกสก หลวงกำเริบพระไพรหนึ่ง, หลวงจงราชาหนึ่ง, หลวงโสมหนึ่ง, หลวงราชกุมารหนึ่ง, หลวงราชเสนาหนึ่ง, หลวงเสนาวิชัยหนึ่ง, แลขุนหมื่นกับด้วยฉกันสองพันสองร้อยสิบสี่คนอพยพมาสู่พระราชสมภาร, แลสังคราชาสุคนธ์อันเปนญาติสมัคพักพวกด้วยนักจันกับด้วยนักนั, แลนักวรอุทัย, แลนักอำผู้หลาน, ทั้งนี้หาที่พำนักมิได้, กนำสมัคพักพวกทั้งหลายมาสู่พระราชสมภาร. ซงพระกรุนาโปรด พระราชทานเครื่องอุปโภค บริโภคทั้งปวงแก่สังคราชสุคนธ์, แลญาติสมัคพักพวกทั้งปวงซึ่งมาสู่พระราชสมภารนั้น, ได้รับพระราชทานโดยอันดับถ้วนทั้งปวง, แลให้สังคราชาสุคนธ์หยู่นะอารามวัดพระนอนแทบอารามวัดเจ้าพระยาไทย. แลพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเงียดแลเครื่องเงียดแก่นักนั, แลนักวรอุทัยนักอำ, แลพระราชทานแก่

หลวงขุนหมื่นผู้มีความสวามิภักดิ์, แลฉกันอพยพทั้งปวง, ให้ทำมาหากินในถิ่นถานชอบกล, มิให้แค้นเคืองสิ่งใดได้. แต่ขุนท่องพระไพรมาสู่พระราชสมภาร, ด้วยสังคราชาสุคนธ์นั้นให้การว่า, เมื่อครั้งสมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวปราสาททองสวรรคาลัยแล้ว, แลสมเด็ดพระสรีสุธัมราชาธิราชเสวยราชสมบัติ, รู้ข่าวไปถึงนักจันผู้เปนพระยากัมพูชาธิบดีๆ ก็ใช้ขุนท่องพระไพรแลไพร่ห้าคน, ให้ลอบปลอมเข้ามาฟังกิจการนะกรุงเทพมหานครสรีอยุธยา. ขุนท่องพระไพรกับไพร่ห้าคน เดินลัดป่ามาโดยทางนครนายก, แลมาถึงทุ่งพระแก้ว, จึ่งไว้ไพร่สามคน ซึ่งมาด้วยนั้นสองคน แลถือเชือกเดินมาประตูจดังหาวัว.

ขณะนั้นพระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว สเด็ดปราบดาภิเสกแล้ว. แลขุนท่องพระไพรมาพบสังฆ์สามรูปนะทุ่งวัดเดิม, ได้จรจาด้วยพระสังฆ์ ๆ ก็บอกว่าพระนารายน์เปนเจ้าได้เสวยราชสมบัติแลซงพระเดชเดชาบุญญานุภาพหนักหนา, แลพระหัถข้างหนึ่งจะให้เปนสองพระหัถก็ได้, แลซงพระกรุนาแก่ประชาราสดรทั้งปวง แลขุนท่องพระไพรก็เอากิจนี้ไปบอกแก่นักจัน.

ในปีกุนเอกสกเดือนเก้า มีรอดาได้ยินปรากตพระเกียรติยสอันประเสิดออกไป ก็มีความสวามิภักดิ์, แต่งจานแก้วหุ้มเสือกทองประดับมรกต, แลแหวนแดงทั้งปวงร้อยยี่สิบพลอย, ขอให้โกสาธิบดีทูนเกล้าทูนกะหม่อมถวาย, แลปีกุนนั้นพระยากตุกสวามิภักดิ์ แลแต่งแหวนพลอยเพชรแหลมประมานเท่าผลสวาดคิดราคาแปดชั่งเจ็ดตำลึงทอง, แหวนพลอยเพชรมรกตเท่าบัวอ่อนใบหนึ่ง, ราคาชั่งสิบตำลึงทอง, ให้ดีบลมูลนำเข้ามาให้พระยารามกำแหงทูนเกล้าทูนกะหม่อมถวาย. ในปีกุนนั้น

นางพระยาอาแจแต่งแหวนเพชรลูกแดงเท่าผลมะขามทั้งเปลือก, เปนค่าสิบตำลึงทอง, ขอให้โกสาธิบดีทูลเกล้าทูลกะหม่อมถวาย. ในปีเดียวกันนั้นพระยามหมัดลูกค้านะเมืองชลีมีความสวามิภักดิ, ก็แต่งดาบทองกลมเปนรูปนกหยู่ใน, แลประดับพลอยเพชร แลพลอยแดงมรกต แลมุกดาทั้งสามสาย, พลอยแหวนประดับใหญ่น้อยสองร้อยเจ็ดสิบพลอยขอให้โกสาธิบดีทูลเกล้าทูลกะหม่อมถวาย. แลประเทศทั้งปวงมีความสวามิภักดิ์ แลแต่งเครื่องบรรณาการรจนาอันพิจิตรต่าง ๆ เข้ามาทูลเกล้าทูลกะหม่อมถวายเปนอันมาก. สมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว ก็ซงพระกรุนาพระราชทานให้สิ่งของตามปราถนานั้นทุกประการ ยิ่งกว่าสิ่งของทูลเกล้าทูลกะหม่อมถวายนั้นอีก.

จุลักราช 1122 ปีชวดโทศก มีหนังสือพระยาแสนหลวงนะเมืองเชียงใหม่ ให้แสนสุรินทไมตรีถือลงมาถึงอัคมหาเสนาบดีนะกรุงเทพพระนครบวรทวาราวดีสรีอยุธยา. ในลักษณะหนังสือนั้นว่าข่าวเมืองจีนหวยตรีพลจะมาล้อมเอาเมืองเชียงใหม่, แลพระยาแสนหลวงแลชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง, หาที่พึ่งที่พำนักมิได้, จึงเสี่ยงทายในอารามพระพุทธสิหิงค์, ซึ่งหยู่นะเมืองเชียงใหม่ว่า, ถ้าประเทศใดจะเปนที่พึ่งที่พำนักได้ไซ้, ขอพระสิหิงค์เจ้าสำแดงให้เห็นประจักษ์. แลว่าพระพุทธสิหิงค์นั้น, บ่ายพระภักตร์มายังกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีสรีอยุธยา. พระยาแสนหลวงขุนแสนหลวง แลหมื่นทั้งปวงมีความยินดีนัก, จะขอพระเดช เดชานุภาพพระบาท สมเด็จบรมบพิตรพระเจ้าช้างเผือกเปนที่พึ่งที่พำนัก, ขอพระราชทานข้าหลวงแลช้างม้าไพร่พลสั้พด้วยเครื่องสรรพาวุธไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่ให้พ้นภัยอันตราย, จะได้เปนข้าขันทสีมา

มนทฤนะกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีสีร้อยุธยา. จึ่งพระยาจักรีเอากราบทูนพระกรุนา, พระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระเจ้าช้างเผือก จึ่งมีพระราชโองการตรัดว่า ซึ่งพระยาแสนหลวง แลแสนหมื่น แลชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง, หาที่พึ่งที่พำนักมิได้นั้นควนแต่งท้าวพระยามุนตรีมุข, แลช้างม้าไพร่พลทหานสัพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งปวงไปช่วยป้องกันเมืองเชียงใหม่ตามปรารถนาชาวเมืองเชียงใหม่ทั้งปวง. แล้วมีพระราชโองการตรัดสั่งให้พระยาสีหราชเดโช, พระยาท้ายน้ำเปนนายกองพระยาพิจิตรเปนยกบัตร, เมืองนครนายกเปนเกียกกาย, สมิงพระรามเปนกองหน้า, สมิงพัตบะเปนกองหลัง, เมืองคยอยเปนปีกขวา, เมืองยโสธรเปนปีกซ้าย, และขุนหมื่นเปนกองไช้กองแล่น, ช้างเครื่องแปดช้างม้าสิบหกม้า, พลสิบพันปืนไหยยี่สิบเก้าบอกปืนนกสับร้อยสี่สิบสี่บอกเปนทัพหนึ่ง. แลให้พระยารามเดโชเปนนายกอง, พระสีระบุรเปนยกบัตร, พระสีสัจสีดเปนเกียกกาย, พลรบพันหนึ่ง สัพด้วยเครื่องสรรพาวุธ, ปืนไหยสิบบอก, ปืนนกสับร้อยบอก, ช้างเครื่องหกช้าง, ม้าสิบม้าเปนทัพหนึ่ง. ให้พระยาท้ายน้ำแลพระยารามเดโชทั้งสองทัพนี้, ยกไปจากกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีสีร้อยุธยาในเดือนสิบสอง, ให้แสนสุรินทไมตรีนำทางไปเมืองเชียงใหม่.

ในเมื่อเดือนอ้ายปีชวดโทสกนั้น พระบาทสมเด็ดบรมบพิตรพระพุทธเจ้าช้างเผือก ซึ่งพระเดชานุภาพอันประเสิด, มีพระราชหฤทัยซึ่งพระราชสัทธาจะถวายสักการะบูชาพระชินราช, พระชินสีหนะเมืองพระพิสนุโลก, ครั้นถึงนะวันอาทิจเดือนอ้ายแรมสามค่ำ, ก็สเด็ดด้วยเรือพระที่นั่งสมิถชัย, ไปโดยชลมารควิถีสิบสี่เวน, กอง

เมืองพระพิศนุโลก, แลตั้งตำหนักตำบนช่องตา, แลถวายสักการะบูชาพระชินราชพระชินสีห์, แลถวายพระพุทธสมโภชด้วยการมหรศพสามวัน.

ฝ่ายพระยาท้ายน้ำแลพระยารามเดโช, พระยาพิจิตรบอกหนังสือมาถึงสมุหนายก, ให้กราบทูนพระกรุนาว่าได้ยกทัพไปถึงตำบนค้องชัย, แสนสุรินทไมตรีผู้นำทางนั้นหนี, จึ่งมีพระราชโองการตรัดสั่งให้มีตราตอบไปถึงนายทัพนายกอง, ให้ติดตามเอาตัวแสนสุรินทไมตรีนั้นให้จงได้, อนึ่งพระยาแสนหลวงนะเมืองเชียงใหม่, แต่งหนังสือให้แสนสุรินทไมตรีถือล่อลวงแล้วหลีกหนีนั้น, เมืองนครแลเมืองเถินขึ้นแก่เมืองเชียงใหม่, จะไว้เมืองนคร แลเมืองเถินนั้นมิได้. จึ่งตรัดให้พระยากลาโหมนั้นเปนนายกอง, หลวงธันไตรโลกเปนยกบัตร, พระยาเสนาพิมุขเปนเกียกกาย, สมิงพระรามเปนกองหน้า, พระมริทธิเปนกองหลัง, เมืองนนทราชธานีเปนปีกขวา, พระวิชาจารย์มนตรีเปนปีกซ้าย, แลกองแล่นกองชัยพลห้าพันเสศ, ปืนใหญ่ปืนนกสับแลช้างเครื่องแลม้าสรรพด้วยสาตราวุธเปนทัพหนึ่ง. แลให้พระยานครราชสีมาเปนนายกอง, เมืองอินทบุรีเปนยกบัตร, พระสุพรรนบุรีเปนเกียกกาย, พระกุยบุรีเปนกองหน้า, พระกลางบรรพตเปนกองหลัง, พระพลเทพเปนปีกขวา, พระมหาดไทยเปนปีกซ้ายพลสองพันปืนใหญ่ปืนนกสับช้างเครื่องหกช้างม้าแปดม้าเปนทัพหนึ่ง. ให้พระยายมราชเปนนายกอง, หลวงรามเดชะเปนยกบัตร, พระชัยนาทเปนเกียกกาย, พระอนันทกะยอสู้เปนกองหน้า, พระสีรมหาราชาเปนปีกขวา, ขุนโจมจตุรงค์เปนปีกซ้าย, พลพันหนึ่งปืนใหญ่ปืนนก

ลับ, ช้างเครื่องหกช้างม้าแปดม้าเปนทัพหนึ่ง. แลให้พระยาราช-วังสันเปนนายกอง, พระสวรรคบุรีเปนยกบัตร, หลวงวิชิตสงครามเปนเกียกกาย, พระนนทบุรีเปนกองหน้า, พระยาราชภักดีเปนกองหลัง, พระยาศุภาดีเปนปีกขวา, หลวงรามภักดีเปนปีกซ้าย, พลสามพันปืนไหยปืนนกสับ, ช้างเครื่องหกช้างม้าสิบม้าเปนทัพหนึ่ง. แลให้พระพิชัยสงครามเปนนายกอง, หลวงสุระสงครามเปนยกบัตร, หลวงราชมนตรีเปนเกียกกาย, หลวงกำแหงสงครามเปนกองหน้า, หลวงนเรนทรภักดีเปนปีกขวา, ขุนพิพิธรนรงค์เปนปีกซ้าย, พลห้าร้อยปืนไหยปืนนกสับ, ช้างเครื่องหกช้าง, ม้าแปดม้าเปนทัพหนึ่ง, จึงเปนทัพห้าทัพยกขึ้นไป.

ครั้นถึงเมืองนคร เมืองเถินใช้, จึงส่งเชดกายแลแหงในซึ่งหยู่ในเมืองนคร, ก็พาฉกันอพยพเมืองนครแลเมืองเถิน, ออกมาหานายทัพนายกองข้าหลวง, ขอเปนข้าสู่พระราชสมภาร, แลพ้ำลายข้าซึ่งหยู่รักสาเมืองนครนั้น, ก็พาฉกันอพยพไปพึ่งหยู่นะเมืองเชียงใหม่, นายทัพนายกองก็แต่งหนังสือส่งตัวเชดกายแลแหงในกับฉกันอพยพทั้งปวงลงมายังทัพหลวงนะเมืองพิสนุโลกว่า, ได้เมืองนคร เมืองเถิน, สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวจึ่งมีพระราชโองการตรัดสั่งว่า, สมุหนายกให้มีตราตอบ, ให้พระยากลาโหมพระยารามเดโช, พระยาพิชัยสงครามหยู่รั้งเมืองนคร, ให้ส้องสุมชาวเมืองนคร, แลครัวอพยพทั้งปวง, ซึ่งแตกฉานซ่านเซ็นออกไปจากเมืองนครนั้น, ให้เข้ามาหยู่ตามภูมิลำเนาดุจแต่ก่อนนั้น. แล้วให้พระยานครราชสีมาพระราชสุภาวดี พระสุพรรนบุรียกไปเอาเมืองตัง. แล้วมีพระราช

โองการตรัสสั่งให้พระยามหาเทพ แลขุนหมื่นข้าหลวง แลพลห้าร้อยสรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธไปเอาเมืองลอง. ก็ได้ตัวแสนเมืองลองแลฉกันอพยพคุมลงมาถวายยังทัพหลวงนะเมืองพระพิศนุโลก. ซึ่งพระกรุนาตรัสให้ขุนราชเสนา, หมื่นอินทสรแม่นไปฟังข่าวพระยานครราชสีมา, แลพระราชสุภาวดี, พระสุพรรณบุรีซึ่งยกทัพไปเอาเมืองตังนั้น, แลให้สั่งคราชาเอมราช แลเมืองตัง หมื่นจิตรกับไพร่หกสิบแปด, มายังทัพหลวงนะเมืองพระพิศนุโลก.

ถึงวันจันทเดือนสามแรมสองค่ำ พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระเจ้าช้างเผือก ก็สเด็จพระราชดำเนินกรีธาพล แต่เมืองพระพิศนุโลกไปยังสุโขทัย, แลสเด็จหยุดตำหนักตำบนธานี, จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้พระยาเกียรติเปนนายกองทัพหน้า, ขุนวิเชียรโยธาเปนปีกขวา, ขุนรามโยธาเปนปีกซ้าย, สมิงสามเหลกเปนเกียกกาย, พลรบห้าร้อยสรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธทัพหนึ่ง. แลให้พระยากำแพงเพชรเปนนายกองใหญ่, ขุนเมืองเปนปีกขวา, ขุนราชาเปนปีกซ้าย, หลวงอนันตแสนแสงเปนเกียกกาย, แลช้างม้าไพร่พลพันหนึ่ง, สรรพด้วยเครื่องสาตราวุธทั้งปวง. แลให้ทัพสองทัพยกไปตีเมืองรามดี. แลผู้รักสาเมืองนั้นชื่อโลกกำเกียว, ครั้นรู้ก็พาฉกันอพยพหนีไปจากเมืองรามดี. จึ่งขุนแลสมิงแลจ่าทั้งปวงสิบห้าคนนี้เปนนายหมวดแลลูกหลานนายหมวดสิบห้าคนออกมาหาพระยากำแพงเพชรว่า, จะขอเปนข้าขันทเสมาพระราชสมภาร, แลกินน้ำสบถแล้วก็ให้ผมไว้เปนสำคัญ ตามประเพนีละว้าซึ่งสัญญานั้น, แล้วถวายอพยพทั้งปวงพันสี่ร้อยเก้าสิบสามคนขอเปนข้าเขอบขันทสีมากรุงเทพ พระมหานคร ศรี

อยุธยา, จึ่งพระยากำแพงเพชรก็ให้ผ้าเสื้อเปนรางวัน, แจกนายหมวดแลลูกหลานนายหมวด, ผู้มีความสวามิภักดินั้นทุกคน. แล้วพระยากำแพงเพชรบอกหนังสือมาถึงสมุหนายก, เมื่อทัพหลวงเสด็จหยุดตำบนธานั้น, พระยาจักรีจึงกราบบังคมทูล, ซึ่งพระกรุนาโปรดนายหมวดว่า, ผู้มีความสวามิภักดิซึ่งมาสู่พระราชสมภาร แลพระราชทานผ้าเสื้อแลเงินถ้วนทุกคนแล้ว, ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับมายังเมืองพระพิศนุโลก. จึ่งเสด็จแต่เมืองพระพิศนุโลกโดยทางชลมารควิถีแปดวันก็ถึงกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา.

ส่วนพระยากำแพงเพชรก็แต่งขุนโชติภักดิ, ขุนสุรนรินท์, แลหมื่นมหาเกาทัน, คุมไพร่ร้อยหนึ่งสพด้วยเครื่องสาตราวุธ, ไปจัดส่องพระยาพรหมคีรี, แลขุนหมื่นนายหมวดพระยาพรหมคีรีแลตะว้าขุนหมื่นลมิงนายหมวดทั้งปวงยี่สิบคนผู้ออกมากินน้ำสบถนั้น, พระยากำแพงเพชรก็ให้รางวันเสื้อผ้า แล เงินตราแก่พระยาพรหมคีรี แลตะว้านายหมวดทุกคน พระยาพรหมคีรีแลตะว้านายหมวดทั้งปวงถวายฉกันอพยพพันแปดร้อยคน, เปนข้าขอบขันทสีมานะกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา, จึ่งพระยากำแพงเพชรให้บุนราชาเมืองเชียงเงิน ขุนหมื่นแลไพร่ร้อยยี่สิบคนคุมเอาพระยาพรหมคีรี แลตะว้าผู้เปนขุนหมื่นลมิงนายหมวดทั้งปวง มายังกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา. แลพระราชทานชื่อแก่พระยาพรหมคีรีนั้นเปนพระยาอนุชิตชลธี. แลพระราชทานเจียดเงินเหลี่ยมจำหลักสรรพางค์จุกทองผ้าเสื้อเงินตรา, สิ่งของแลเครื่องเรือนแก่พระยาพรหมคีรี, แลขุนหมื่นลมิงตะว้านายหมวดนั้นมากนัก, แลให้ไปหยู่ตามภูมิลำเนาดุจก่อน. ส่วนพระราชสุภาวดี แลเมือง

สวรรคบุรี, ครั้นได้เมืองตั้งแล้วก็ยกทัพไปตีเมืองอินทคีรี, แลพระยาอินทคีรีคุมเอาฉกันอพยพเจ็ดร้อยออกมาหาพระราชสุภาวดี, ขอเปนข้าสู่พระราชสมภาร. จึ่งพระสุภาวดีให้พระยาอินทคีรีคุมฉกันอพยพไปหยู่เมืองอินทคีรี. จึ่งพระยาอินทคีรีให้สำแดงผู้ลูก, แลแสนทิพชนะด้าน แสนบัวบาน, แสนอภัยมาน, แสนพึงชัย, แลไพร่สี่สิบหกคน ถึงมาด้วยพระราชสุภาวดี, แลเมืองสวรรคบุรี, ถึงกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา. จึ่งพระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าช้างเผือกก็มีพระราชโองการตรัสให้สำแดง, แลแสนทิพชนะด้านแสนบัวบาน แสนอภัยมาน, แสนพึงชัย, เข้ามากราบถวายบังคมนะศาลาลูกขุน. แล้วพระราชทานชื่อแก่นายสำแดงเปนแสนหลวงสุนทรราชภักดี, แสนบัวบานเปนแสนภูมินทบริบาล, พระราชทานเจียดเงินเหลี่ยมจำหลักสรรพางค์เครื่องสำรับ แลผ้าเสื้อแพรพรรณ แก่แสนหลวงสุรินทราชภักดีผู้ลูกพระยาอินทคีรี. แลพระราชทานผ้าเสื้อแพรพรรณแก่แสนสุรินทภักดีนรินทรแสนภูมินทบริบาลแสนพึงชัย, แลพระราชทานเสื้อผ้าแก่แสนขุนแสนหมื่นผู้มานั้นเปนอันมาก. แลพระราชทานอัฐบริขารแก่สงฆ์อันมาด้วยนั้นแล้ว, แลอัครมหาเสนาบดี แลมหาดไทย กลาโหม จัตุสดมภ์ทั้งสี่ ก็ให้เสื้อผ้าแก่แสนทั้งสี่นั้น. แล้วก็พระราชทานให้แต่งเครื่องเลี้ยง นานา ประการ ออกไปเลี้ยง ทั้งสี่นายนั้นเปนอันมาก. แลซึ่งพระกรุณาตรัสสั่งให้แสนหลวงสุรินทภักดีนรินทร แลแสนภูมินทบริบาล แสนพึงชัย แสนขุนแสนหมื่น แลไพร่ทั้งปวงให้กลับคืนขึ้นไปยังเมืองอินทคีรี, หยู่ตามภูมิลำเนาแลรัก

ษาเมืองอินทคีรี ด้วยพระยาอินทคีรีเปนเมืองขึ้นตามขนบทนะกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา.

ส่วนพระยากำแพงเพชร แลพระยาเกียรติซึ่งไปตั้งหยู่ตำบนด่านอุมรุกนั้น, ก็จัดส่องได้สมิงคลองคู่สมิงกะเทิงแลละว้านายหมวดแลไพร่ละว้าเปนอันมาก, แล้วส่งนายหมวดมายังกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาแล้วพระราชทานชื่อแก่สมิงคลองคู่เปนสมิงเทวคีรีรักษา, พระราชทานดาบฝักทองแก่สมิงเทวคีรีรักษา, แลพระราชทานผ้าเสื้อถ้วนทุกคน แล้วให้ขึ้นไปจัดส่องละว้าทั้งปวงได้ฉกันอพยพหกร้อย, แล้วสมิงเทวคีรีรักษาไปสืบส่องได้พระยาพรหมคีรี, จึ่งพระยากำแพงเพชรให้ขุนราชาคุมพระยาพรหมคีรี, แลสมัคพัคพวกมายังกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา, ซึ่งพระกรุนาตรัสสั่งให้เบิกพระยาพรหมคีรีเข้ามา กราบถวายบังคมแต่ลำดาลูกขุน, แลพระราชทานชื่อแก่พระยาพรหมคีรีเปนพระยาสุทัศนะธานีศรีอนาภิรมย์ พระราชทานเจียดเงินเหลียมจุกทองปากจำหลักแลเสื้อผ้าแพรพรรนเปนอันมาก. อัคมหาเสนาบดีมหาดไทยกลาโหมจัตุสดมภ์ทั้งสี่ให้รางวัลผ้าเสื้อแพรพรรนตามสมควรแล้วให้กลับคืนขึ้นไปหยู่รักษาเมืองอินทคีรี, ตามภูมิลำเนาเปนเมืองขึ้นแก่ กรุงเทพ พระมหานคร ศรีอยุธยา แล้วให้ข้าหลวงไปหยู่ด้วยพระยาสุทัศนะธานีเพื่อจะให้รู้ขนบราชการในกรุง.

ครั้งนั้นกรุงพระนครศรีอยุธยา สมบูรณ์หยู่เย็นเปนสุขด้วยพระบารมีสมเด็จพระนารายน์เปนเจ้า. ขณะนั้นฝ่ายข้างเมืองอังวะเกิดศึกเพราะจีนฮ่อซ้ออูติงมาพาฉกันอพยพประมาณพันหนึ่ง หนีมาพึ่งหยู่เมืองอังวะ. ชาวเมืองฮ่อจึ่งยกทัพตามมาเมืองอังวะ, จะให้ส่งตัวฮ่อ

พันหนึ่งนั้นให้. พระเจ้าอังวะไม่ส่ง, กองทัพฮ่อจึ่งตั้งล้อมเมืองอังวะไว้. ฝ่ายมางนันทมิตรผู้เปนอาพระเจ้าอังวะ, ซึ่งลงมาครองเมืองเมาะตมะ แจ้งเหตุดั่งนั้น, จึ่งเกณฑ์คนซึ่งขึ้นแก่เมืองเมาะตมะสามสิบสองเมือง ได้คนสามพัน, ให้ไปช่วยป้องกันเมืองอังวะ. ยกมาตามทางมอญ กองทัพไม่เต็มใจ, ก็ชวนกันหนีกลับมาเปนอันมาก. มางนันทมิตร จึ่งจับเอามอญที่หนีมานั้นใส่ตรางไว้เพื่อจะฆ่าเสีย. ฝ่ายสมิงเปอแจ้ง ดั่งนั้นก็คิดกันกับพวกเพื่อนสมิงสิบเอ็ดคน, คุมมอญไพร่ห้าพันยกเข้า ไปเผาเมืองเมาะตมะไหม้แล้ว, จับได้ตัวมางนันทมิตรมัดจำไว้ แล้ว คิดกันว่าเราทำการทั้งนี้, ถ้ารู้ถึงพระเจ้าอังวะ, ก็จะพากันตายเสียสิ้น เราหาที่พึ่งมิได้, ครั้งนี้จำจะไปพึ่งกรุงพระนครศรีอยุธยาจึ่งจะพ้นภัย. คิดพร้อมกันแล้วก็คุมกัน อพยพ ห้าพันกว่าครัว ทั้งตัวมางนันทมิตรกับ ครอบครัวประมาณหกพันเศษ, รีบหนีบอกเข้ามาให้เสนาบดีนำกราบ ทูนพระกรุณาทุกประการ, จึ่งซึ่งพระกรุณาสั่งให้สมิงรามัญเก่าทั้งนาย แลไพร่, ออกไปรับเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรีแล้วจัดแจงให้อยู่สาม โคก, โปรดให้สมิงตัวนายสิบเอ็ดคนเข้าเฝ้ากราบถวายบังคม, โปรด พระราชทานเงินตราผ้าเสื้อเปนอันมาก, แต่ตัวมางนันทมิตรนั้นป่วย ถงถึงอนิจกัมตาย.

ฝ่ายเจ้าเมืองหงสาวดี เจ้าเมืองย่างกุ้ง เจ้าเมืองเสรียงรู้ว่า มอญเมืองเมาะตมะ, แต่เมืองขึ้นเปนกบฏกวาดครัวหนี, จึ่งบอก หนังสือไปถึงเมืองอังวะ. พระเจ้าอังวะซาบพอกองทัพฮ่อซึ่งมาล้อม เมืองอังวะขาดเสบียงเลิกทัพไป. พระเจ้าอังวะจึ่งสั่งเจ้าเมืองหงสา เจ้าเมืองตองอู เจ้าเมืองปรวน เจ้าเมืองเสรียง เจ้าเมืองย่างกุ้ง เปน

ทัพสามพันเสศยกไปตามเอาตัวรามันที่หนีให้จงได้. ให้เอาติงจาโป เมียวุ้นเปนทัพหน้า, ถือพลหมื่นเสศช้างเครื่องหกสิบแปดม้าสองร้อย ให้มางสุระราชาเปนโปชุกแม่ทัพ, ถือพลสองหมื่น, ช้างเครื่องร้อยหนึ่งม้าสามร้อย, ยกมาประชุมพร้อมที่เมืองเมาะตมะค่ายสำนี.

ฝ่ายกองทัพกรุงเทพมหานคร ไปเกลี้ยกล่อมละว้าแลลาวมอน ได้ในแดนเมืองนคร เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ได้มากแล้ว, มีท้องตราโปรดขึ้นไป ให้ยกไปตีเอาเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ให้จงได้, กองทัพก็ยกไปตามท้องตรา, ฝ่ายชาวเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ กับหัวเมืองไทยใหญ่ฝ่ายเหนือซึ่งขึ้นกับอังวะ, ตกใจกลัวกองทัพฮ่อซึ่งมาล้อมเมืองอังวะจะมาย่ายด้วย จึ่งคิดอ่านให้แสนสุรินทไมตรีถือหนังสือลงมาเอากรุงพระนครศรีอยุธยาเปนที่พึ่งนั้น, ครั้นแจ้งว่ากองทัพฮ่อเลิกไปแล้ว, สืบรู้ว่าพระเจ้าอังวะให้เกณฑ์กองทัพพม่าไปตามมอญที่หนีนั้น, ก็ตกใจกลัวพม่าด้วยเมืองเหล่านี้ขึ้นแก่อังวะ จึ่งลอบบอกไปให้แสนสุรินทไมตรีหนีกองทัพไทย. แล้วคิดอุบายล่อลวงหน่วงกองทัพไทยไว้ให้ช้า, จะได้คิดการป้องกันเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่ได้, ถ้ากองทัพพม่ามาช่วยทัน. จึ่งนิมนต์พระสงฆ์ผู้ปราชญ์ฉลาดเจรจาสี่รูปถือหนังสือออกไปหากองทัพไทยว่า, แสนสุรินทไมตรีซึ่งนำกองทัพขึ้นมามิได้บอกกล่าวหนีมานั้น, เบาความนักไม่ชอบ, ทำให้ผู้ใหญ่ได้ความผิดด้วย, จะให้กระทำโทษจงสาหัส, แล้วจะส่งตัวออกมาให้กองทัพ. อันข้าพเจ้านี้รู้จักพระเดชพระคุณพระบารมีพระพุทธเจ้าอยู่หัวมาคุ้มครองปกป้อง กองทัพฮ่อซึ่งจะมาเอาเมืองเชียงใหม่นั้น จึ่งถอยหนี เพราะบารมีพระพุทธเจ้าอยู่หัว กับอำนาจท่านผู้เปน

แม่ทัพใหญ่นั้นด้วย, ขอท่านอัคมหาเสนาแม่ทัพหลวง ผู้มีเดชานุภาพได้อนุเคราะห์, หย่าให้ได้ยากลำบากแก่ไพร่พลเลย, ให้ยับยั้งกองทัพไว้แต่ได้เมืองลำพูนก่อน, ขอได้บอกข้อราชการลงไปให้นำกราบบังคมทูนพระกรุณาให้ทราบ.

ฝ่ายกองทัพไทยได้แจ้งในหนังสือเจ้าเมืองเชียงใหม่ อุบายบอกมานั้นหาสงสัยไม่, แล้วปรึกษาเห็นพร้อมกันว่า, ครั้นเราจะทำการเข้าหักเอาเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ตามท้องตราซึ่งโปรดมานั้น, บัดนี้มีหนังสือเจ้าเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ สารภาพโทษอ่อนน้อมออกมาแล้ว บอกเหตุทัพพม่ายกตามรามันเปนการศึกข้อใหญ่, เราจะยกเข้าตีเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ยังไม่ทันถนัด จำจะบอกลงไปกราบทูนพระกรุณาก่อน. ปรึกษาพร้อมกันแล้วแต่งบอกตามเรื่องราวอุบายชาวเมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ ให้คนถือลงมากราบทูนพระกรุณา ณะกรุงเทพพระมหานคร.

ฝ่ายกองทัพพม่า รามันยกจากเมืองเมาะตะมะ เมืองสำนี มาตามทางเมืองกาญจนบุรี, พม่ามีหนังสือบอกเข้ามาให้ส่งมอญที่หนีถ้ามิส่งจะยกกองทัพเข้ารบเอาให้จงได้. ชาวกาญจนบุรีบอกเข้ามาให้กราบทูน, มาถึงก่อนหนังสือบอกกองทัพฝ่ายเหนือสักสองสามวันสมุหนายกมากราบทูนพระกรุณา, ทราบในหนังสือบอกทั้งสองฉบับแล้วจึงพระกรุณาตรัสสั่งพระยาจักรี, ให้เกณฑ์ทัพหัวเมืองปากใต้ฝ่ายทะเลตะวันตกลำเครื่องสามพันเลศ ช้างเครื่องสองร้อยหกสิบห้า ม้าสามร้อยให้ขุนเหล็กซึ่งเปนพระยาโกสาน้นเปนทัพหลวง, พระยาเพชรบุรีเปนกองหน้า, พระยาราชบุรีเปนกองหนุนถือพลห้าพันเลศ, ปืนใหญ่น้อยเครื่อง

ศาสตราวุธพร้อม. ได้สุภวารพิชัยเริกส์, จึ่งยกทัพบกทัพเรือ ช้างม้าโยธาหานไปพร้อมกัน นะเมืองกาญจนบุรีปากแพรก, แล้วให้แยกเปนกองซ้ายกองขวาหน้าหลัง ตามขบวนพิชัยสงคราม, ยกไปตั้งค่ายรับท่ากะดานแดด่านกรามช้าง, ยกไปตั้งค่ายรับหยู่ทางเมืองทวายทัพหนึ่ง หยู่ทัพหลวงตั้งค่ายไหย่รับหยู่ปากน้ำลำกะเพิน ริมเมืองกาญจนบุรี, เร่งกะทำการค่ายคู ขวากยาวสิ้น สนามเพลาะหอรบ จัดแจงตรวดตราเสื้อบ่าแมวเซา กองแด่นกองร้อยคอยเหตุ กองสืบทัพสำหรับพิชัยสงครามพร้อมทุกประการ แลแต่งกองโจรทหานอาทมาถตรวดตระเวนทั้งกลางวันกลางคืน.

ฝ่ายทัพพม่ารามัน ยกล่วงแดนกองหน้าเข้ามาตั้งตำบนเมืองไซโยก, ทัพหลวงตั้งท่าดินแดง, แต่งค่ายคูแล้วเส็ด, ก็ยกทหานกองหน้าเข้าตีทัพกรุง, กองตระเวนไทยพม่าได้รบกันบ้างแล้ว.

ฝ่ายในกรุง สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวจึงตรัดว่า เมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่ มีหนังสืออ่อนน้อมลงมาสารภาพโทส บอกเหตุการณ์ความจิงให้แล้ว, สั่งให้มีตราไปถึงทัพฝ่ายเหนือ หย่าให้ตีเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่เลย, ให้เลิกทัพกลับมาเมืองกำแพงเพชรแล้วยกไปทางเมืองอุทัยธานี, ไปตีโอบหลังพม่าเมืองสรีสวัสดิ์ เมืองมังคลา เมืองทองพาพูม. ฝ่ายทัพเหนือแจ้งในท้องตราแล้ว ก็เลิกทัพมาตามรับสั่งถึงเมืองสรีสวัสดิ์ เมืองมังคลา เมืองทองพาพูมแล้วบอกหนังสือถึงกัน, ปีกทัพปากใต้ฝ่ายเหนือพร้อมกันแล้ว ก็ให้กองโจรไปคอยสกัดตัดตีที่ช่องแคบ, กองทัพไหย่ปากใต้ฝ่ายเหนือก็เร่งขับทัพหน้าเข้าระดมตีทัพพม่าสามวัน, พม่าก็แตกในเพลากลางคืนสามยามเส็ส, พม่า

นายทัพนายกองแลไพร่ล้มตายแลจับได้เปนอันมาก. พม่ารามัญแตกไปถึงช่องแคบ, กองโจรก็ออกตีแตกยับ จับได้มอนพม่าค่าเสียบ้างมัดมาบ้าง, มางสุระราชาโปชุกแม่ทัพถูกปืนป่วยไป, กองทัพมีชัยได้ช้างม้าเครื่องสาตราวุธผู้คนเปนอันมาก แม่ทัพแต่งกองอาสาหกเหล่า อาสาจามข้ามหัวเมือง คนหมื่นเสศ, ไปตามตีทัพพม่ารามัญถึงเมืองสำมิงแลตีได้ชเลย, ช้างม้าผู้คนสาตราวุธเปนอันมาก. พระยาโกสาเหล็กแลนายทัพนายกองทั้งปวง แต่งหนังสือบอกเข้ามาให้กราบทูนพระกรุนาซาบเหตุทุกประการ, สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวดีพระทัยนัก, สั่งให้มีตราหากองทัพกลับยังกรุงทั้งสิ้น พระยาโกสาเหล็กแลนายทัพนายกองก็นำเอาเข้าของช้างม้าเครื่องสาตราวุธคนชเลย, ทูนเกล้าทูนกระหม่อมถวายเปนอันมาก. สมเด็ดพระพุทธเจ้าหยู่หัวมีพระทัยยินดีเปนหนักหนาด้วยข้าราชการทะแกล้วทหานทำการมีชัยชำนะแก่ข้าสึกสัตรู, พระเจ้าหยู่หัวจึ่งพระราชทานรางวัน เครื่องอุปโภคแก่นายทัพนายกองโดยสมควน ตามผู้ใหย่ผู้น้อยเปนอันมาก.

เมื่อครั้งจุลักราช 1019 ปีระกานพสกนั้น มีฝรั่งเสศนายกำปั่นผู้หนึ่ง บันทุกสินค้าเข้ามาค้าขายนะกรุงเทพมหานคร. ครั้งนั้นสมเด็ดพระเจ้าแผ่นดินให้ต่อกำปั่นใหย่ลำหนึ่ง, ครั้นเสร็ดแล้วจะเอาออกจากอู่ จึ่งให้ล่ามถามฝรั่งเสศพ่อค้านั้นว่า, นะเมืองฝรั่งเสศเอากำปั่นออกจากอู่กะทำหย่างไรจึ่งเอาออกได้ง่าย, ฝรั่งเสศผู้นั้นเปนคนมีสติปัญญามากชำนาญในการรอกกว้าน. จึ่งให้ล่ามกราบทูนพระกรุนารับอาสาจะเอากำปั่นออกจากอู่, แล้วแต่งการผูกรอกกว้าน แลจักรชักกำปั่นออกจากอู่ลงสู่ท่าได้โดยสดวก, สมเด็ดพระเจ้าหยู่หัวซงพระโสมนัศพระ

ราชทานรางวันเปนอันมาก, แล้วโปรดตั้งให้เปนหลวงวิชาเยนทร์ พระราชทานที่บ้านเรือนแลเครื่องยศให้หยู่ทำราชการในกรุงนี้. แลหลวงวิชาเยนทร์นั้นมีความสวามิภักดิ์อุสาหะในราชกิจต่าง ๆ มีความชอบมาก, จึ่งโปรดให้เลื่อนที่เปนพระวิชาเยนทร์. ครั้นนานมากะทำการงานว่ากล่าวได้ราชการมากขึ้น, โปรดให้เลื่อนที่เปนพระยาวิชาเยนทร์ หยู่มาวันหนึ่งจึ่งมีพระราชโองการตรัสถามว่า, ในเมืองฝรั่งเศสโน้นมีของวิเศศประหลาดประการใดบ้าง. พระยาวิชาเยนทร์จึ่งกราบทูลสันเสินสิ่งพิลึ่ง, แลช่างทำนาลิกา ปืนลม ปืนไฟ กล้องส่องของไกลให้เห็นใกล้, กะทำของวิเศศได้ต่าง ๆ ทั้งเงินทองก็มีมาก. ในพระราชวังพระเจ้าฝรั่งเศสนั้น หลอมเงินเปนท่อนแปดเหลี่ยม ใหญ่ประมาณสามกำ, โดยยาวเจ็ดศอกแปดศอก, กองหยู่ตามริมถนนเปนอันมาก, ประดุจท่อนเสาอันกองไว้, กำลังคนแต่สิบสามคนสิบสี่คนจะยกท่อนเงินขึ้นมิได้ไหว. พายในท้องพระโรงนั้นดาดพื้นด้วยสิลา มีสีต่าง ๆ จำหลักลาย ฝังด้วยเงิน แลทอง แลแก้วต่างสีเปนลดาวัลแลต้นไม้ดอกไม้ภูเขาแลรูปสัตว์ต่าง ๆ. พื้นผนังนั้นก็ประดับด้วยกะจกภาพกะจกเงาอันวิจิตรควนจะพิสวง, เบื้องบนเพดานนั้นให้แผ่แผ่นทองบางดุจแผ่นทองอังกริต, ตัดเปนเส้นน้อย ๆ แล้วผูกเปนพู่พวงห้อยย้อยแลแขวนโคมแก้วมีสันถานต่าง ๆ สีแก้วแลสีทองกรุ่งเรืองโอภาสงามยิ่งนัก, สมเด็จพระพุทธเจ้าหยู่หัวได้ซึ่งฟังพระยาวิชาเยนทร์กราบทูลพรรณนาสมบัติ นะ เมืองฝรั่งเศสวิเศศต่าง ๆ, มิได้ซึ่งเชื่อ, พระราชดำหริจะใคร่เห็นความจริง, จึ่งมีพระราชดำหรัสแก่เจ้าพระยาโกสาธิบดีว่า, เราจะแต่งกำปั่นให้ไปถึงเมืองฝรั่งเศส จะได้ผู้ใดเปนนายกำปั่นออกไป

สืบดูของวิเสศ, ยังจะมีจิงสมเหมือนคำพระยาวิชาเยนทร์หรือประการได. เจ้าพระยาโกสาจึ่งกราบทูนว่า, ข้าพระพุทธเจ้าไม่เห็นผู้อื่น ซึ่งจะเปนนายกำปั่นไปถึงเมืองฝรั่งเศสได้, เห็นแต่นายปานผู้น้องข้าพระพุทธเจ้าผู้เดียว อาจไปสืบข้อราชการ นะ เมืองฝรั่งเศสดุจกระแสพระราชดำหริได้. จึ่งมีพระราชโองการตรัสสั่งให้หานายปานเข้ามาเฝ้า แล้วตรัสว่า, อ้ายปานมึงมีสติปัญญาหยู่, กูจะใช้ให้เปนนายกำปั่นไป นะ เมืองฝรั่งเศส, สืบดูสมบัติพระเจ้าฝรั่งเศส, ยังจะมีสมดังคำพระยาวิชาเยนทร์กล่าว, หรือจะมิสมประการได. นายปานกราบทูนพระกรุนารับอาสา, จะไปเมืองฝรั่งเศสสืบให้ได้ราชการตามรับสั่ง. แล้วกราบถวายบังคมลาออกไปจัดแจงการทั้งปวงในกำปั่น ให้เที่ยวสืบหาคนดีมีวิชา ก็ได้อาจารย์คนหนึ่ง, ได้เรียนในพระกัมถานชำนาญญานกสิน แลรู้วิชาการต่างๆ แต่เปนนักเลงสุรายอมจะไปด้วย, นายปานมีความยินดีนัก. แล้วจัดหาพวกฝรั่งเศสเปนล้าต้าต้นหนคนท้ายลูกเรือพร้อมเส็ด, ก็ให้เจ้าพระยาโกสาพาเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา, ซึ่งพระกรุนาตรัสสั่งให้แต่งพระราชสาสน, แล้วแต่งตั้งให้นายปานเปนราชทูตกับข้าหลวงอื่นเปนอุปทูตแลตรีทูต ให้จำทูนพระราชสาสนคุมเครื่องมงคลราชบรรนาการออกไปจำเรินทางพระราชไมตรี นะ เมืองฝรั่งเศส ตามราชประเพนี, แล้วพระราชทานรางวันแลเครื่องยศแก่ทูตานุทูตโดยควนแก่ถานาศักดิ์.

ครั้นได้เริกส์ นายปานราชทูต, กับอุปทูต, ตรีทูต, กราบถวายบังคมลาพาพักพวกบ่าวไพร่มาลงกำปั่นใหญ่, ใช้ใบออกจากพระนครไปในท้องทเลประมาณ 4 เดือน, ก็บันลุถึงวนไหยใกล้ปากน้ำเมือง

เมืองฝรั่งเศส, บังเกิดเหตุเปนลมพายุใหญ่พัดพากำปั่นไปในกลางวนเวียนหยู่ถึงสามวัน, บันดาคนในกำปั่นร่ำร้องให้รักชีวิตอื้ออึงไป, ด้วยกำปั่นลำใดลงสู่วนนั้นแล้วก็จมลงสิ้นลำกำปั่นทุก ๆ ลำ, ซึ่งจะรอดพ้นวนไปนั้นมิได้มีสักลำหนึ่ง. แต่นายปานราชทูตยังมีสติหยู่, จึ่งปฤกษาอาจารย์ว่ากำปั่นของเราลงเวียนหยู่ในวนถึงสองวันสามวันแล้ว ท่านจะคิดอ่านประการใด, กำปั่นจึ่งจะพ้นวนได้เราทั้งหลายจึ่งจะรอดจากความตาย. ฝ่ายอาจารย์จึ่งเล้าโลมเอาใจราชทูตว่า ท่านหย่าตกใจเราจะแก้ไขให้พ้นภัยจงได้, แล้วให้แต่งเครื่องสักการบูชาจุดธูปเทียนแล้วอาจารย์จึ่งนุ่งขาวห่มขาว, เข้านั่งสมาธิจำเริญพระกัมถานทางวาโยกสินนะ ครู่หนึ่ง จึ่งบันดานเกิดมหาวาตะพายุใหญ่ หวนหอบเอากำปั่นนั้นขึ้นพ้นจากวนได้. คนทั้งหลายมีความยินดียิ่งนัก ก็แล่นใบไปถึงปากน้ำเมืองฝรั่งเศส. จึ่งให้บอกแก่นายด่านแลผู้รักษาเมืองกรมการว่ากำปั่นมาแต่พระมหานครศรีอยุธยา, โปรดให้ทูตานุทูตจำทูลพระราชสาสนคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการมาจำเริญทางพระราชไมตรีพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส, เจ้าเมืองกรมการก็บอกข้อราชการขึ้นไปให้กราบบังคมทูลให้ทราบ.

พระเจ้าฝรั่งเศสจึ่งโปรดให้เสนาบดีจัดแจงเรือแห่ลงมารับพระราชสาสน, กับทั้งทูตานุทูตขึ้นไปยังพระนคร, ให้สำนักหยู่ณะตึกสำหรับรับแขกเมือง, แล้วโปรดให้ทูตานุทูตเข้าที่เสด็จออก, จึ่งถวายพระราชสาสนแลเครื่องมงคลราชบรรณาการ, พระเจ้าฝรั่งเศสดำหรัสพระราชปติสันถารให้เลี้ยงทูตานุทูตตามทำเนียม, สั่งให้ล่ามถามทูตถึงทางถนนมาในทะเลนั้นสดวกดีหรือหรือๆ ว่ามีเหตุประการใดบ้าง. ครั้นได้ซึ่ง

ซาบว่ากำปั่นตกเวียนหยู่ในวนใหย่ถึงสามวันจึ่งขึ้นจากวนได้, ซึ่งสงสัยพระทัยหนัก, ด้วยแต่ก่อนแม้ว่ากำปั่นลำใดตกลงในวนนั้นแล้วน ก็ดูดจมลงไปสิ้น, มิอาจรอดขึ้นได้แต่สักลำหนึ่ง, จึ่งให้ล่ามซักถามทูตอีก, ทูตก็ให้การยืนคำหยู่มิได้ซึ่งเชื่อ, จึ่งให้สืบถามบันดาฝรั่งเสสลูกเรือ ๆ ก็ให้การสมคำราชทูตทั้งสิ้น, เห็นเปนมหัสจรรย์นัก, จึ่งให้ซักถามราชทูตว่า, คิดอ่านแก้ไขประการใดกำปั่นจึ่งรอดพ้นจากวนได้ ราชทูตให้กราบทูลว่าข้าพระเจ้าคิดกะทำสัจจาธิถาน, ขอเอาพระกริสดานุภาพแห่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหยู่หัวทั้งสองฝ่าย, ซึ่งเริ่มแรกจะผูกพระราชสัมพันธ์มีแก่กัน, ขอจงหย่าได้เสียสูญขาดทางพระราชไมตรีจากกันเลย, เอาความสัจจาขึ้นเปนที่พำนัก, ด้วยพระเดชพระคุณพระพุทธเจ้าหยู่หัวทั้งสองฝ่าย, ก็บันดานเกิดเปนมหาวาตะพายุใหย่ พัดหวนหอบเอากำปั่นขึ้นพ้นจากวนได้. พระเจ้าฝรั่งเสสได้ซึ่งฟังคำราชทูตก็เห็นจริงด้วย พระราชดำหริว่าพระเจ้ากรุงสรีอยุธยามีบุญญามากเสมอด้วยพระองค์, ก็ซึ่งพระมหากรุนาแก่ราชทูต, พระราชทานรางวัลเปนอันมาก.

หยู่มาเวลาวันหนึ่งจึ่งให้หาทูตานุทูตเข้ามาเฝ้าหน้าพระลานแล้ว ให้หาพลทหานฝรั่งแม่นปืนห้าร้อยเข้ามายิงให้แขกเมืองดู, ให้แบ่งกันออกไปเปนสองพวก ๆ ละสองร้อยห้าสิบยืนเปนสองแถว, ยิงปืนให้กะสุนลอดเข้าไปในลำกล้องปืนแห่งกันแลกันทั้งสองฝ่าย, มิได้พลาดผิดแต่สักครั้ง. แล้วให้ล่ามถามราชทูตว่าทหานแม่นปืนดังนี้พระนครสรีอยุธยามีหรือไม่ ราชทูตให้ล่ามกราบทูลว่า, ทหานแม่นปืนหย่างนี้ พระเจ้ากรุงสรีอยุธยามิได้นับถือใช้สอย พระเจ้าฝรั่งเสสได้ซึ่งฟังเคือง

พระทัย, จึ่งให้ซักถามทูตว่าพระเจ้ากรุงไทยนับถือทหานมีฝีมือประการใดเล่า, ราชทูตให้กราบทูลว่าพระเจ้ากรุงไทยซงนับถือใช้ส้อยทหานคนที่มีวิชา, อันทหานแม่นปืนเหมือนดังนี้, จะยิงใกลแลใกลก็มิได้ถูกต้องกายทหาน, บางจำพวกเข้าไปในระหว่างข้าศึกมิได้เห็นตัว, ลอบตัดเอาศีสะนายทัพนายกองพวกข้าศึกมาถวายได้, ทหานบางจำพวกก็คงทนอาวุธต่าง ๆ จะยิงฟันแทงประการใดมิได้เข้า, แลทหานมีวิชาหย่างนี้, จึ่งซงพระกรุนาชุบเลี้ยงใช้ส้อยสำหรับพระนคร. พระเจ้าฝรั่งเศสมิได้ซงเชื่อ, ตรัสว่าราชทูตไทยเจรจาอ้างอวดเกินหนัก, จึ่งสั่งให้ซักถามว่า ทหานไทยที่มีวิชาเหมือนว่านี้, มีมาในกำปั่นนี้บ้างหรือไม่, จักให้สำแดงถวายจะได้หรือมิได้. ราชทูตได้เห็นวิชาของอาจารย์ จึ่งให้ทูลว่าทหานที่เกนท์มาสำหรับกำปั่นนี้เปนทหานกองนอกมีวิชาแต่หย่างกลาง จะสำแดงถวายให้ปรากฏก็ได้. จึ่งสั่งให้ถามว่าสำแดงได้หย่างไร. ราชทูตให้ทูลว่า, ขอรับพระราชทานให้ทหานที่แม่นปืนทั้งห้าร้อยนี้, จงระดมยิงเอาทหานของข้าพระพุทธเจ้าโดยใกลแลใกล้, ทหานข้าพระพุทธเจ้าจะห้ามกะสุนปืนเสียทั้งสิ้นมิให้ตกต้องกาย. พระเจ้าฝรั่งเศสได้ซงฟังเกรงพลทหานฝรั่งจะยิงทหานไทยตาย จะเสียทางพระราชไมตรีไป จึ่งสั่งให้ห้ามการนั้นเสีย. ราชทูตให้กราบทูลว่าพระองค์หย่าซงพระวิตกเลย, ทหานข้าพระพุทธเจ้ามีวิชาอาจจะห้ามได้ซึ่งกะสุนปืนมิให้ต้องกายได้เปนแท้ จะเปนอันตรายนั้นหามิได้, เวลาพรุ่งนี้ขอให้ตั้งเบญจาสามชั้นในหน้าพระลานให้ลาดเพดานผ้าขาว, แลปักราชวัตรฉัตรทงล้อมรอบแล้วให้ตั้งเครื่องโภชนาหารมัจฉะมังสาสุราบานไว้ให้พร้อม ให้เป่าร้องชาวพระนครมาคอยดูทหานข้าพระพุทธเจ้า, จะสำแดงวิชาให้ปรากฏ

ฉเพาะหน้าพระที่นั่ง, แล้วถวายบังคมลาออกมาสู่ที่สำนัก. พระเจ้าฝรั่งเศสก็สั่งให้จัดแจงการทั้งปวงให้พร้อมตามคำราชทูตทุกประการ.

ครั้นรุ่งเช้าราชทูตจึ่งให้อาจารย์แต่งศิษย์ประมาณสิบหกคน, ให้ผูกเครื่องถ้วนลงเลขยันต์คาถาสาตราคมเสร็จ, แล้วให้อาจารย์นุ่งขาวใส่เสื้อครุยขาว. แลพอกเกี้ยวพันผ้าขาว. ศิษย์สิบหกคนนั้นใส่กางเกงเสื้อบัศตูแดงทั้งสิ้น, เปนสิบเจ็ดคนกับทั้งอาจารย์ใหญ่. พาเข้ามาสู่หน้าพระลานกราบถวายบังคมแล้วให้ขึ้นนั่งบนเบญจา. แล้วให้กราบทูลว่าขอให้ทหารแม่นปืนห้าร้อยคน. ยิงทหารไทยทั้งสิบเจ็ดคน ซึ่งนั่งหยู่บนเบญจานั้น. พระเจ้าฝรั่งเศสก็สั่งทหารทั้งห้าร้อย. ให้ระดมยิงทหารไทยพร้อมกัน. ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยแลคุณเลขยันต์สรรพอาคมคาถาวิชาคุ้มครองป้องกันอันตราย. พลฝรั่งทั้งหลายยิงปืนนกสับทั้งใกล้แลไกลเปนหลายครั้ง, เพลิงปากนกก็มิได้ติดดินดำแลมิได้ลั่นทั้งสิ้น. ทหารไทยทั้งสิบเจ็ดคน, ก็รับพระราชทานโภชนาหารแลมัจฉะมังสาสุราบานเปนปรกติ มิได้มีอาการสะดุ้งหวั่นไหว. พลทหารฝรั่งทั้งหลายก็เกรงกลัวย่อท้อรอหยุดหยู่สิ้น, อาจารย์ทหารไทยจึ่งร้องอนุญาตไปว่าท่านจงยิงอีกเถิด, ทีนี้เราจะให้เพลิงติดดินดำจะให้กะสุนออกทั้งสิ้น. พลทหารพร้อมกันยิงอีกนัดหนึ่ง. เพลิงก็ติดดินดำกะสุนก็ออกจากลำกล้องตกลงตรงปากกะบอกบ้าง, ห่างออกไปบ้าง ลางกะสุนก็ตกลงที่ใกล้เบญจา, แต่จะได้ถูกต้องทหารไทยผู้ใดผู้หนึ่งหามิได้. พระเจ้าฝรั่งเศสทอดพระเนตรเห็นดังนั้นก็ซึ่งเชื่อเห็นความจริงของราชทูต. ซึ่งพระโสมนัสตรัสสันเสินวิชาทหารไทยว่า, ประเสริฐหาผู้เสมอมิได้. สั่งให้พระราชทานเงินทองเสื้อผ้าเปนรางวัลแก่ทหารไทยเปนอันมาก, ให้เลี้ยงดูเสร็จแล้ว

กลับไปสู่ที่สำนัก. จำเดิมแต่นั้นมาก็ซึ่งเชื่อถือถ้อยคำราชทูต, จะเพ็ดทูลประการใดก็เชื่อมิได้มีความสงสัย, ซึ่งพระมหากรุณาภาพแก่ราชทูตยิ่งนัก.

หยู่มาวันหนึ่งจึ่งสั่งให้ถามทูตว่า ทหานไทยที่มีคุณวิชาวิเสสประเสิด ดั่งนี้, ในพระนครสรีอยุธยามีเท่านี้แลหรือ ๆ ยังมีทหานอื่นหยู่อีกมาก น้อยเท่าใด, ราชทูตให้กราบทูลว่า, ทหานเหล่านี้เปนแต่กองนอกสำหรับ เกณฑ์ที่จ่ายมากับเรือลูกค้าวานิช, มีวิชาเพียงนี้เปนแต่หย่างต่ำ. อัน ทหานกองในสำหรับรักษาพระนครนั้น, มีวิชาการต่าง ๆ วิเสสกว่านี้ มากกว่ามาก. ได้ซึ่งฟังก็เชื่อถือ, พระราชดำหริก็เกรงฝีมือทหานไทย ยิ่งนัก. แลพระเจ้าฝรั่งเสสนั้น, สเด็ดออกเหนือราชาอาสน์อันสูง, เพลาเช้าแลเห็นสีพระกายแดง, เพลากลางวันเห็นพระกายมีสีอันเขียว, เพลาเย็นเห็นสีพระกายขาว, ราชทูตเข้าเฝ้าเปนหลายเวลาได้เห็นดั่งนี้ มีความสงสัยนัก.

หยู่มาวันหนึ่งจึ่งตรัสสั่งให้ถามทูตว่า, ตัวท่านเปนขุนนางผู้ใหญ่ หรือเปนขุนนางผู้น้อย, กล่าวถ้อยคำสัจจิงยิ่งนัก. อนึ่งหย่างทำเนียม พระนครสรีอยุธยา, ถ้าแลขุนนางผู้ใด. พระเจ้ากรุงสรีอยุธยาซึ่งพระ เมตตาโปรดปรานมากกว่าข้าราชการทั้งปวง, แลพระราชทานอภัยแก่ขุน นางผู้นั้นเปนประการใด, เราก็จะโปรดปรานประทานอภัยแก่ท่านเหมือน ฉะนั้น. ราชทูตคิดจะใคร่เห็นพระกายซึ่งมีสีต่างกันหลายวันมาแล้ว ครั้นได้โอกาสจึ่งให้กราบทูลว่า, ข้าพระพุทธเจ้าเปนแต่ข้าราชการผู้น้อย สำหรับใช้แต่ไปมาค้าขายในนานาประเทส, ทั้งสติบัญญาก็น้อยนัก, อัน ข้าราชการผู้ใหญ่ซึ่งมีสติบัญญายิ่งกว่าข้าพระพุทธเจ้านี้มีเปนอันมาก. อนึ่งหย่างทำเนียมข้างกรุงพระนครสรีอยุธยา, ถ้าพระองค์ซึ่งพระมหา

กรุนาขุนนางผู้ใดมากกว่าข้าราชการทั้งปวง, ก็พระราชทานอภัยโปรดให้ผู้นั้นเข้าเฝ้าใกล้พระองค์, กราบถวายบังคมถึงพระบาทยุคลทุกครั้ง, พระเจ้าฝรั่งเศสได้ฟังก็เชื่อ, จึ่งโปรดพระราชทานอภัยให้ราชทูตเข้าไปถวายบังคมถึงฝ่าพระบาททุกเวลาเฝ้า, ราชทูตจึ่งได้เห็นราชาอาสน์อันเรียรายไปด้วยทับทิมโดยรอบในเวลาเช้า, เพลากลางวันนั้นเรียรายไปด้วยพลอยมรกต, เพลาเย็นเรียงรายไปด้วยเพชรแสงแก้วขึ้นจับพระองค์ จึ่งมีสีต่าง ๆ หย่างละเพลาปรากฎ,

ครั้นหยู่มาวันหนึ่ง, สเด็ดออกประพาสพระอุทยานซึ่งม้าสีขาวเปนราชพาหนะ, ประดับด้วยเครื่องม้าล้วนแล้วด้วยแก้วต่าง ๆ, แต่มีพลอยทับทิมดวงหนึ่ง, ไหย่เท่าผลหมากสงทั้งเปลือก, ผูกห้อยคอม้าพระที่นั่ง. แสงทับทิมนั้นจับพระองค์, แลตัวม้านั้นแดงไปทั้งสิ้น, พร้อมด้วยราชบริวารแห่แหนไปเปนอันมาก, โปรดให้ราชทูตตามสเด็ดด้วย. ครั้นถึงพระอุทยาน, จึ่งตรัสสั่งให้ถามทูตว่า, พลอยทับทิมดวงไหย่เท่านี้, พระนครสรีอยุธยามีมากหรือน้อย. ราชทูตให้กราบทูนว่า, ข้าพระพุทธเจ้าเปนแต่คนพายนอก, มิใช่ชาวพระคลัง, ซึ่งจะกราบทูนว่ามีมากน้อยเท่าไดนั้นเกรงจะเปนเท็ด. แต่รับพระราชทานเห็นครั้งหนึ่ง, เมื่อพระเจ้ากรุงไทยสเด็ดออกไปประพาสพระอุทยานซึ่งม้าพระที่นั่งสีขาว, มีพลอยทับทิมดวงหนึ่งผูกคอม้าพระที่นั่ง, มีสัณถานไหย่ประมานเท่านี้. พระเจ้าฝรั่งเศสได้ซึ่งฟังก็เข้าพระทัยในคำราชทูต, ซึ่งพระโสมนัสตรัสสันเสินว่า, ราชทูตเจรจาไพเราะ, ควนจะเอาไว้เปนหย่างได้. สั่งให้จดหมายเอาถ้อยคำไว้เปนฉบับสืบไปภายหน้า, แล้วสเด็ดเที่ยวประพาสอุทยาน, เพลาเย็นก็สเด็ดกลับเข้าพระราชวัง.

เวลาวันหนึ่งราชทูตเข้าเฝ้า, จึ่งให้กราบทูนพระกรุนาว่า, ลูกค้านะเมืองนี้เข้าไปค้าขายนะพระนครศรีอยุธยา, กราบทูนพระเจ้าหยู่หัวกรุงไทยสันเสินของวิเสสต่าง ๆ, แลพายในพระราชนิเวสว่างามหาที่สุดมิได้. สมเด็จพระเจ้าหยู่หัวจะใคร่เห็นความจิง, จึ่งดำหรัดใช้ข้าพระพุทธเจ้าให้จำทูนพระราชสาสน, กับทั้งเครื่องมงคลราชบรรนาการ, ออกมาจำเริญทางพระราชไมตรีด้วย. พระเจ้าฝรั่งเสสได้ซงฟัง, ก็ซงโสมนัสดำหรัดสั่งให้ข้าหลวงพาทูตานุทูตเข้าไปเที่ยว ชม ท้อง พระโรงข้างใน, แลพระราชถานทั่วทั้งสิ้น. ตรัดสั่งว่าให้จำเอาไปทูนพระเจ้ากรุงไทยเถิด, เจ้าพนักงานกรมวังก็พาพวกแขกเมืองเข้าไปชมพระราชนิเวสถานที่ข้างในตามรับสั่ง. ราชทูตก็จดหมายแต่บันดาที่ได้เห็นนั้นทุกประการ, ถูกต้องสมคำพระยาวิชาเยนทร์ซึ่งกราบทูนนั้น. แล้วกลับออกมาเฝ้าทูนสันเสินสมบัติในพระราชถานว่า, งามเสมอทิพพิมานในเทวโลก. พระเจ้าฝรั่งเสสก็ซงพระโสมนัสเชื่อถือถ้อยคำราชทูต, ซงพระการุณภาพเปนอันมาก, มีพระราชประสงค์จะใคร่ได้พืชพันธุ์ไว้. จึ่งพระราชทานนางข้าหลวงให้เปนภรรยาคนหนึ่ง. แล้วพระราชทานเครื่องแต่งตัวหย่างฝรั่งล้วนประดับด้วยพลอยต่าง ๆ, กับสนองพระองค์ซงองค์หนึ่ง. แล้วให้เขียนรูปราชทูต, แลจดหมายถ้อยคำไว้ทุกประการ. แลราชทูตสมัคสังวาสกับด้วยภรรยา, จนมีบุตรชายคนหนึ่งมีรูปร่างเหมือนบิดา.

หยู่มาประมาณสามปี, ราชทูตจึ่งให้กราบถวายบังคมลา, แล้วให้ฝากบุตรภรรยาด้วย, พระเจ้าฝรั่งเสสก็พระราชทานเงินทองเสื้อผ้า, แลสิ่งของวิเสสต่าง ๆ แก่ทูตานุทูตเปนอันมาก. แล้วให้แต่งพระราชสาสนตอบโดยทางพระราชไมตรี, กับทั้งสิ่งของเครื่องราชบรรนาการตอบแทน

มา, ถวายพระเจ้ากรุงสรีอยุธยานั้นก็มาก. ทูตานุทูตก็กราบถวายบังคมลา, อันเชิญพระราชสาส์นตอบ, กับทั้งเครื่องมงคลราชบรรนาการมาลงกำปั้น, โปรดให้จัดแห่เรือมาส่งถึงเมืองปากน้ำ. ครั้นถึงวันสุภมงคล-เริกส์,ใช้ใบออกท้องทเลใหย่แล่นมาในมหาสมุท,หาอันตรายมิได้ตราบเท่าถึงกรุงเทพมหานคร. นายปานราชทูต, แลอุปทูต, ตรีทูต, ก็ขึ้นเฝ้าถวายพระราชสาส์น, แลเครื่องราชบรรนาการ, ซึ่งพระเจ้าฝรั่งเสสตอบแทนมานั้น. แล้วทูนแถลงกิจการทั้งปวง, ให้ซาบสิ้นทุกประการ. พระบาทสมเด็จบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, ก็ซงพระปรีดาโสมนัส, ตรัสสันเสินสติปัญญานายปาน, แล้วพระราชทานรางวันแก่ทูตานุทูต, โดยอันสมควนความชอบ, ซึ่งไปได้ราชการนะเมืองฝรั่งเสสมานั้น.

จุสักราช 1124 ปีขานจัตวาสก, พระบาทสมเด็จบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าหยู่หัว, มีพระราชดำหรัสปรึกสาด้วยท้าวพระยาเสนาบดีมนตรีมุขทั้งหลายว่า, พระเจ้าอังวะกะทำบังอาจให้กองทัพพม่ามอน, ยกติดตามครัวรามันซึ่งหนีล่วงด่านแดนเราเข้ามามิได้ยำเกรง, ควรเราจะแต่งกองทัพยกไปกะทำตอบแทนแก้แค้นตีเอาเมืองให้จงได้. มุขมนตรีทั้งปวงก็เห็นพร้อมกันโดยพระราชบริหาร ครั้นถึงอาสุชมาส, จึ่งมีพระราชโองการมารพระบันทูรสุระสีหนาทดำหรัสเหนือเกล้า, โปรดให้พระยาโกสาธิบดีเปนแม่ทัพใหย่, ถือพลฉกันลำเครื่องสองหมื่นเสส, ช้างเครื่องร้อยเสส, ม้าสองร้อยเสส, สัพด้วยเครื่องสรรพสาตราวุธ, ให้พระยาวิชิตภักดีเปนยกบัตรทัพ, ถือพลหมื่นเสส, ช้างเครื่องหกสิบแปด, ม้าร้อยเสสทัพหนึ่ง. ให้พระสุรินทภักดีเปนเกียกกาย, พระยาสีหราชเดโชเปนกองหน้า, พระยาสุระสงครามเปนทัพหลัง, ถือพล

ช้างม้าเท่ากันกับทัพยกมัคร. แล้วโปรดให้พระยาเกียรติ, แลสมิงพระราม, กับสมิงรามัญเก่าใหม่ทั้งปวงถือพลรามัญยกล่วงไปก่อน, กวาดเอาพลเมืองทวาย, แลเมืองเมาะตะมะกับเมืองขึ้นสามสิบสองหัวเมือง, ให้ได้พลหมื่นเสศ, มาบันจบทัพเจ้าพระยาโกสาธิบดี, ยกไปทางเมืองเมาะตะมะทางหนึ่ง, แล้วโปรดให้พระยารามเดโช, กับพระยากำแพงเพชร, แลหัวเมืองเหนือทั้งปวง, ถือพลห้าพันสัพด้วยช้างม้าเครื่องสาตราวุธพร้อมเส็ด, ให้ยกไปเกนท์กองทัพเมืองเชียงใหม่, เมืองลำพูนชัย, เมืองนครลำปาง, ให้ได้พลหมื่นเสศ, ยกไปฝ่ายเหนือทางหนึ่ง.

ครั้นถึงอธิกมาสได้สุภวารดิถีพิชัยเริกส์, เจ้าพระยาโกสา, แลท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง, ก็กราบถวายบังคมลา, ยกพลโยธาทัพแยกกันไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์บ้าง, ทางด่านเขาปูน, แลด่านสลักพระแดนเมืองอุทัยธานีบ้าง, ทางทวายบ้าง. เกนท์กวาดเอาพลเมืองทวาย, แลเมืองเมาะตะมะกับเมืองขึ้น, ได้พลหมื่นเสศ. แลกองทัพฝ่ายเหนือเกนท์เอาพลลาวทั้งสามเมืองได้พลหมื่นเสศ, ยกมาด่านระแหงบ้าง, ทางด่านเมืองเถินแลเมืองนครลำปางบ้าง, ไปพร้อมทัพตำบลเมืองจิตตองส่วนห้าสโตง. แลกองทัพทั้งปวงประชุมพร้อม, รี้พลโยธาทหารประมาณเก้าหมื่นเสศ. เจ้าพระยาโกสาธิบดีแม่ทัพใหญ่, ก็จัดแจงทัพตามตำหรับพิชัยสงครามพร้อมเส็ด, แล้วยกไปตีเมืองหงสาวดี, เมืองสเรียง, เมืองย่างกุ้ง. เจ้าเมืองทั้งสามสู้รบบ้างไม่รบบ้าง. เห็นเหลือกำลังต้านทานมิได้, ก็แตกพ่ายหนี. พวกรามัญทั้งปวงพากันมาขอเข้าด้วยกองทัพไทยก็มาก. นายทัพนายกองทั้งปวง, แลเมืองตองอู, ตีได้หัวเมืองพม่ารามัญรายทาง, แลครอบครัวเปนอันมาก, ถึงเดือนจึงยกขึ้นไปถึงเมืองอังวะ

แม่ทัพให้ตั้งค่ายใหญ่, แลค่ายครัวกองหลังใกลเมืองอังวะทางโยชน์หนึ่ง ทัพหน้าแลกองเกียกกายปีกซ้ายปีกขวา, แลยกบัตรยกเข้าตั้งค่ายรายรอบเมืองทั้งสามด้าน, ห่างเมืองประมานสองร้อยเส้น, เปิดไว้แต่ด้านริมน้ำ, ให้เก็บเรือใหญ่น้อยข้ามพลไปตีเอาได้เมืองจักกายฝ่ายฟากข้างโน้น, ตรงเมืองอังวะข้าม, แล้วให้ตั้งค่ายหยู่เปนหลายค่าย. เกนท์พลทหารแยกกันไปตีบ้านใหญ่น้อย, ในแว่นแคว้นแดนเมืองอังวะ, ได้ครอบครัวแลคนชเลยเปนอันมาก, แล้วให้ลาดตะเวนทั้งทางบกทางเรือบันจบถึง, มิให้ชาวเมืองออกลาดหากินได้สดวก, ให้เที่ยวกวาดครอบครัวรวบรวมอาหารมาใส่ยุ้งฉางไว้ในค่าย, ก็ได้น้อยนัก, ด้วยปีนั้นเมืองอังวะบังเกิดฝนแล้ง, ข้าวกล้าในท้องนาจึ่งได้ผลน้อยมิได้บริบูรณ์.

ฝ่ายพระเจ้าอังวะจึ่งให้มังจาเลราชบุตรยกพลทหารหมื่นหนึ่งออกตั้งค่ายรับนอกเมืองเปนหลายค่าย. พระยาสีหราชเดโชกองหน้ายกพลเข้ารบกับกองทัพพม่ากลางแปลงเปนหลายครั้ง. พลพม่าต่อรบเปนสามารถต้านทานมิได้, ก็แตกฉานหนีเข้าค่ายทุกครั้ง. วันหนึ่งนายทัพพม่าคิดกลสึก, ซุ่มพลทหารไว้ในค่ายเปิดประตูหลังค่ายหนีไป. พระยาสีหราชเดโชมิทันแจ้งในกลอุบายข้าสึก, ขี่ม้าขาวควบขับนำพลทหารประมานห้าร้อยเข้าไปในค่าย, พลพม่าซึ่งลงซุ่มซ่อนหยู่ในสนามเพลาะพายในค่าย, ก็ขึ้นจากสนามเพลาะพร้อมกันไล่ล้อมพลทหารไทย ๆ สู้รบถึงตะลุมบอน, พลพม่ามากกว่าหลายเท่า, ก็เข้ากลุ้มรุมกันจับไทยได้เปนอันมาก. แต่พระยาสีหราชเดโชยะทิปะคนนี้, มีวิชาหายตัวได้อึดใจหนึ่ง, ก็ออกควบขับม้าขาว, ไล่แทงพม่าล้มตายเปนหลายสิบ. พม่าเห็นตัวบ้างไม่เห็นตัวบ้าง, ก็ไล่ล้อมรบเปนหมู่ ๆ ไป. แต่พระยาสีหราช

เดโชสู้รบจนสิ้นกำลัง, ก็ตกลงจากหลังม้า, จะกลั้นอัสสาวะปัสสาสะก็เร็วเข้าด้วยกำลังเหนื่อย. พม่าแลเห็นตัวถนัด, ก็เข้าล้อมกลุ้มรุมจับตัวได้พันธนาไว้แล้ว, ชวนกันฟันแทงมิได้เข้า, ด้วยมีวิชาคงทนอาวุธ. แลพวกพลทหารไทยห้าร้อยก็ล้วนคงกะพันทั้งสิ้น. อาวุธข้าศึกมิได้บาดเจ็บกาย. แต่สู้รบกับพลพม่าฆ่าฟันพม่าเสียเปนอันมากจนสิ้นกำลัง. พลพม่ามากกว่ามากเหยียดยัดหนุนเนื่องกันเข้าห้อมล้อมจับเปนได้สิ้น, ชวนกันทุบตีฟันแทงมิได้เข้าก็จับมัดไว้.

ฝ่ายกองทัพไทยซึ่งยกติดตามกันมาข้างหลังจะแหกเข้าค่ายพม่า ๆ ต้านทานสู้รบเปนสามารถ, หักเข้ามิได้, ก็ถอยออกไป. แล้วให้ม้าใช้รีบไปแจ้งราชการแก่ท่านแม่ทัพ ๆ จึงสั่งพระสุรินทรภักดีนายกองเกียก-กาย. ให้ยกหนุนมาช่วยแก้เอาพระยาสีหราชเดโชคืนมาให้จงได้. แล้วแต่งหนังสือบอกให้ม้าเร็วสามสิบม้า, ถือรีบลงมายังกรุงเทพมหานครกราบบังคมทูนพระกรุนาให้ทราบ. สมเด็จพระพุทธเจ้าหยู่หัว, ได้ซงซาบว่า, เสียพระยาสีหราชเดโชข้าศึกจับไปได้, ก็ตกพระทัยนัก. จึงดำหรัดสั่งตำหรวดให้ออกไปนิมนต์พระพิมลธัมราชาคณะ วัดระฆังเข้ามาจะให้จับยามดูให้รู้เหตุระหนักแน่. ด้วยพระพิมลธัมราชาคณะองค์นั้น, ดูยามแม่นนักได้เคยซึ่งเชื่อมาแต่ก่อน. ครั้นพระผู้เปนเจ้าเข้ามาถึงพระราชนิเวศ, นั่งเหนืออาสนะ, จึงตรัสบอกว่าบัดนี้, พม่าข้าศึกจับพระยาสีหราชเดโชทหานเอกเราไปได้, จะเปนตายประการใด, นิมนต์พระผู้เปนเจ้าพิจารนาดูให้รู้จงแน่. พระพิมลธัมราชาคณะจึงพิจารนาตามยามตรีเนตร, ก็รู้แจ้งในยามนั้น. แล้วถวายพระพรพยากรนว่า, ซึ่งพระยาสีหราชเดโชข้าศึกจับไปได้นั้นก็จริง. แต่ทว่าบัดนี้แก้ตัวออกได้

พ้นจากอำนาจข้าศึกแล้ว, กลับได้ชัยชำนะ, แลได้ลาภเปนอันมากอีก. พระราชสมภารเจ้าหย่าซึ่งพระวิตกเสียพระทัยเลย, ในยามนี้หาอันตรายมิได้เปนแท้.

ฝ่ายข้างกองทัพพม่า, ครั้นจับพระยาสีหราชเดโช, แลพลทหานไทยห้าร้อยพันธนาไว้ได้สิ้นแล้ว, ก็จัดแจงกันจะให้คุมตัวส่งเข้าไปนะเมืองอังวะ, พลางเกณฑ์กันให้ขนเอาศพพม่าที่ตายออกไปเสียนอกค่าย, พอกองทัพไทยซึ่งยกหนุนมาช่วยนั้นมาถึง, ก็เข้าถอนขวากแหกค่ายเย่อค่ายปีนค่าย. พวกนายทัพพม่าสาละวนไล่พลออกต่อรบยิงปืนใหญ่น้อย, แลพุ่งซัดแหลนหลาวสาตราวุธเปนอลหม่าน. ส่วนพระยาสีหราชเดโชต้องพันธนาอยู่จึงพิจารณาดูเมฆฉายในอากาศ, เห็นศุภนิมิตรแล้วร่ายพระพุทธมนต์คาถาสเดาะพันธนาลุ่ยหลุดออกจากกายได้สิ้น. แล้วลุกแล่นไปชิงเอาดาบพม่าได้, ก็ไล่ฟันพม่าซึ่งคุมอยู่นั้นตายเปนหลายคน พวกพม่าวิ่งหนีกระจายกันออกไป, ก็เอาดาบเข้าตัดเชือกซึ่งผูกมัดพวกทหานออกได้ประมาณสิบคน. ทหานเหล่านั้นก็เข้าช่วงชิงเอาอาวุธพวกพม่าตัดเชือกมัดกันต่อ ๆ กันไปจนสิ้น, ก็พร้อมกันแล่นไล่ฆ่าฟันพม่าในค่ายนั้นล้มตายเปนอันมาก, แตกหนีไปสิ้น, ชิงเอาค่ายนั้นได้. นายกองทัพหนุนเห็นพม่ามอนแตกหนีทิ้งค่ายตำบลนั้นเสียแล้ว, แลพระยาสีหราชเดโช, กับพวกทหานแก้ตัวได้แล้ว, ก็ช่วยกันตีค่ายอื่นต่อ ๆ ไป. พวกพลพม่าพากันตื่นตกใจ, เสียทีไม่เปนที่จะสู้รบ, วิ่งกระจัดพลัดพรายกันไป. กองทัพไทยไล่ติดตามฆ่าฟันพม่าเสียครั้งนั้นเปนอันมาก. แลมังจาเลราชบุตรเจ้าอังวะ, ซึ่งเปนแม่ทัพใหญ่หนีมิทัน, ก็ตายอยู่ในค่าย. นายทัพนายกองพม่าตายลงเปนหลายคน, ก็เสียค่ายทั้งสิ้น, พากันหนี